

56478 -

1.

BOHINJCA

IZBRANI SPISI

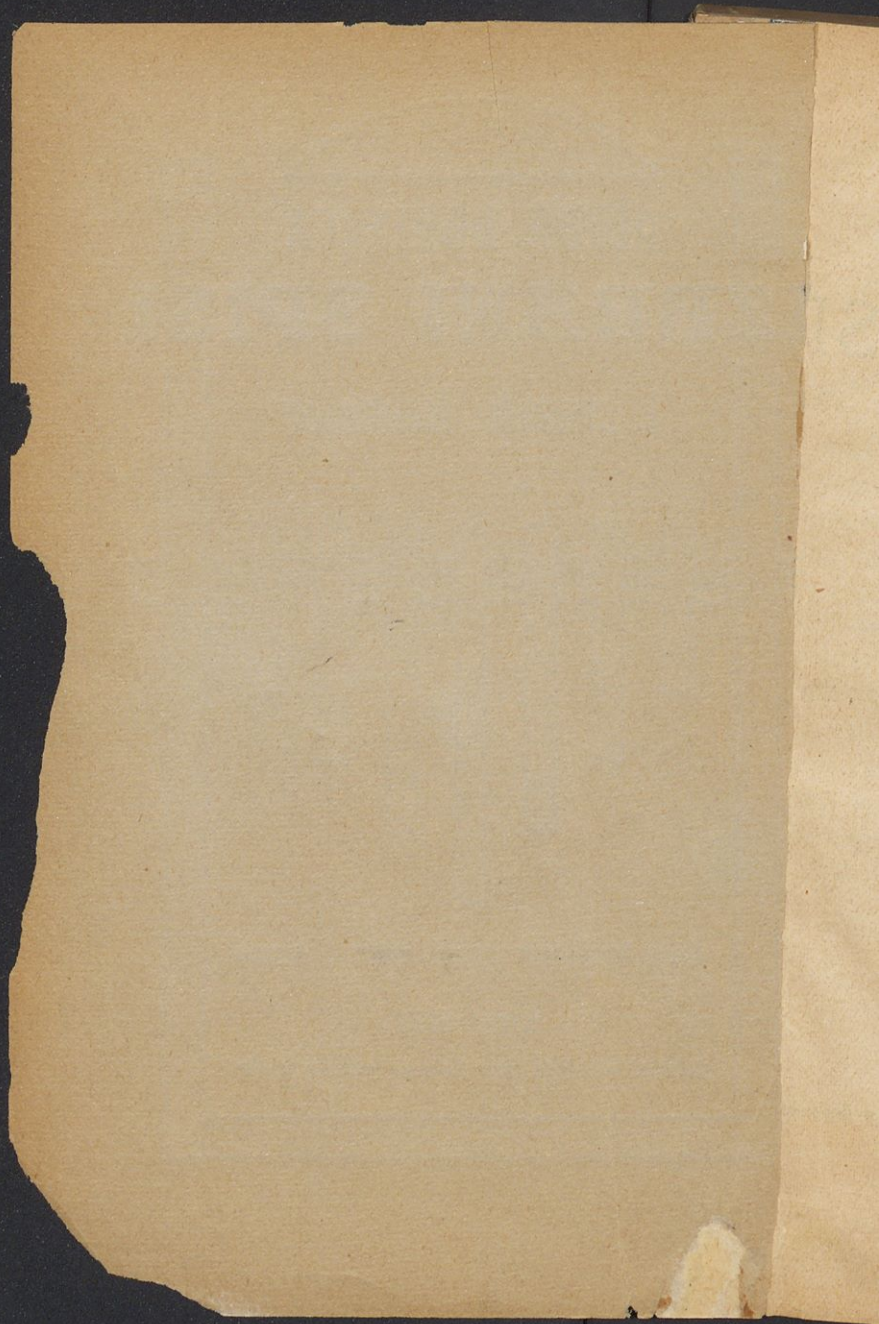
I. zvezek: Drobnice

Cena broširani knjigi 1 krono

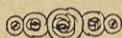
Kranj 1913

Založilo, natisnilo in izdalo 'Tiskovno društvo v Kranju'

PETRA BOHINJCA IZBRANI SPISI

I. ZVEZEK: DROBNICE

030027374

Kranj 1912

Založilo, natisnilo in izdalo „Tiskovno društvo v Kranju“.

Pred 25. leti.

Ko sem l. 1887. prinesel uredniku Iv. Tomšiču odlomek prevoda Edm. de Amicis-ove knjige „Srce“, mi je dejal: «Na zadnjem občnem zboru je „Slov. učiteljsko društvo“ sklenilo izdajati „Knjižnico za mladino“. Ali imate kaj gradiva?» Prinesem mu povest „Mladi dnevi“ in svojega prijatelja L. Smolnikarja povest „Za poklicem“. Urednik mi veli, da naj napišem še vabilo, kar se je zgodilo. Izšel je prvi zvezek rožnika l. 1887.; prvi zvezek je bil tudi zadnji. Podjetje se ni obneslo.

25 let je od tega. Poizkusimo, koliko je od tega časa slovenska narodna zavest napredovala. Zato podajam slovenski mladini za Miklavža te „drobnice“, ki sem jih nabral v svoj košek o poznih jesenskih večerih.

Pisatelj.

56478

Sírota.

(„Vrtec“, 1885.)

Milo zvon zvoní po dolu,
se razlega čez vrhé;
mlado mamico pokopat
štirje nesejo možje.

M. Vilhar.

I.

Na Belo nedeljo je bilo. Ljudje so šli večinoma k dopoldanski službi božji. Samo varuh je ostal pri vsaki hiši doma in nedoraščeni otroci.

Tam za Cvetovo drvarnico tik skednja sta se igrala dva dečka. Iz drobnih polenc sta si zgradila čveterokotno poslopje in premišljevala, kako bi se ta zgradba zopet počasi razdrla. Ni se jima ljubilo, da bi s trdom sestavljeno hišico podrla kar z rokami, kajti hotela sta, da se razdere polagoma, kakor sta jo tudi polagoma postavila.

«Veš kaj, Metodek, jaz grem po vžigalice, a ti pojdi po slamo tja v svisli; videl bodeš, narediti hočeva nekaj lepega,» reče črnokodrasti deček svojemu tovarišu.

«Nikar, Janček! kaj bode, ako naju kdo ugleda, da kuriva tukaj pri drvarnici in skednju,» oporeka boječe plavolasi malček. «Ničesar se ne boj, saj bodeva kurila na našem; videl naju ne bode tako nihče, ker so šli vsi v cerkev. Naša dekla Jera spi v stanici, tvoja mati pa tako ne morejo iz postelje. Jaz grem v kuhinjo po vžigalice, a ti, Metodek, pojdi hitro po slamo.» In kodrasti Janček steče v hišo.

Metodek ostane sam pri leseni zgradbi. Bojazen in skrb se mu bere raz blede obrazek in dve črni očesi zreti tako živo in vendar tako milo izpod rmenih obrvi, da se človeku prikupi na prvi pogled. V žepih drži drobni ročici in večkrat pogleda plašno tja proti svislim, neodločen, bi li slušal mladega prijatelja ali ne. Enkrat je že iztegnil boso nožico, da bi v hipu razdril s trdom postavljeno zgradbo, ali misel: kaj porече Janček, odvrne ga takoj od njegovega namena. Ko tako stoji v sporu sam s seboj, priteče tovariš iz hiše z vžigalicami v roki. «Jih že imam, Metodek! Kaj nisi prinesel slame?» vpraša ga osorno. «Oh Janček! lepo te prosim, raje nikar ne zakuriva.»

«Le počakaj, nikdar več ne dobiš kruha pri nas! Kar stran pojdi, bodem sam zakuril. Materi tudi ne bodeš več nesel mleka domov in ga ne bodeš!» očita svojeglavni deček.

Da ne bi Metodek več kruha dobil pri Cvetovih, to si je še dal reči. Ali, ko mu Janček pravi, da ne bode več nosil materi mleka, stori se dobremu otroku tako milo, da mu solza zaleskeče v očeh in nehote odide po slamo.

Kmalu potem se je valil gost dim skozi surova polena in ognjeni petelinci so švigali iz nedavno postavljene zgradbe. Pa še hitreje se preseli ogenj na drvarnico in skedenj in od tod na bližnjo bajtico, leseno kočo bolne matere Metodove.

Vse leseno, gorelo je naglo in ljudje, kolikor jih je ostalo pri domu, prihiteli so na Jerin krik, ali oteti se ni dalo mnogo. Kadar pridejo ostali domov iz cerkve, najdejo samo posamične ogorele tramove in velik kup še tlečega pepela.

In bolna mati Metodova?

Oteli so jo še o pravem času, kar se je pa imela zahvaliti samo junaškemu hlapcu Zoretovemu, ki jo je odnesel iz hišice, ko je bila že vsa streha v plamenu. Omamljeno od dima jo polože na mehko travo in ji močijo vroče čelo. Gospod župnik, ki so še o pravem času prihiteli z Bogom, jo previdijo s svetimi zakramenti. Še je ostala pri življenju do večera, ko pa zazvoni

«Češčeno Marijo», sklene roki in moli, dokler ne izdihne svoje blage duše.

In Metodek?

Pri postelji je stal v Cvetovi hiši in poljuboval materino čelo. Naposled se zgrudi na tla in samo obupni vzdih: «Mama! mama!» čujejo se iz njegovih ust.

A vse drugače je bilo po vasi. Ljudje so se togotili nad bednim Metodom, češ, da je on zažgal, ker je zakuril za drvarnico. Vsaj tako je pravil ljudem hudobni Janček, ki se je lagal o svojem prijatelju in vse nanj zvrnil, a sam da še zraven ni bil. In ljudje so verjeli Cvetovemu Jančku, zlasti ker je še dekla Jera zatrjevala, da je imela vse dopoldne pazno oko nad dečkom in da tisto nedeljo ni bil prav nič skupaj z Metodom.

In pri tem je ostalo.

Strašno neradi so imeli Cvetovi mrliča v svoji hiši, a ker so gospod župnik rekli, da naj potrpe ta dva dni, molčali so. Nad mrtvo materjo se niso mogli znositi, pač pa so pretepali še tisti večer ubogega dečka in niti Janček mu ni prizanašal. Metodek sicer nič ne reče svojemu nekdanjemu prijatelju, samo pogleda ga s svojimi živimi očmi in ta pogled tako presune zlobnega lažnivca, da ga ni več udaril.

V torek zjutraj pa poneso mlado mamico štirje možje na farno pokopališče k umrlemu možu. Samo dva sorodnika in osiročeni sinek spremljajo ranjko na božjo njivo, gospod župnik pa jo izroče materi zemlji.

Metod je ostal sam na svetu.

II.

Mati mrtva, mrtev oče,
bratov nima, ne sestrâ;
brez domu po svetu joče,
a kdo li mu streho da?

S. Gregorčič.

Metod je bil sirota. Ni poznal skrbne roke očeta, ki mu je umrl v letih detinskih; in sedaj je izgubil edino osebo na svetu, ki ga je še ljubila; izgubil je svojo dobro mater, ki mu je bila edina podpora v otroških letih. Ni okusil nikdar vroče bratovske ljubezni, ne sestrine postrežljivosti. Imel je pač prijatelja, mladega Jančka, ki se je pa prevrgel v hudobnega zoprnika. Pri Cvetovih so ga radi imeli, a zdaj ga črte kot požigalca in nehvaležnika. Ljudje so ga gledali osorno in odganjali od hiše. Nihče ni hotel sprejeti mladega dečka — saj so se bali, da bi jim zažgal ali napravil kako drugo kvaro. Za kako delo deček osmih let še ni bil sposoben, k večjemu, ako bi ga kdo vzel za pastirja. Ali nihče mu ni dal niti

službe ovčjega pastirja in nepreskrbljeni Metod se ni znal kam dejati.

Pač, še je bil nekdo, ki je imel srce za mladega dečka. Gospod župnik so poznali Metoda dosedaj kot poštenega in pobožnega malčka, ki ni nikdar storil nobenemu niti za las žalega in kot sedemleten deček je znal tako moliti, da je prekosil celo tiste, ki so se že pripravljali za prvo sveto obhajilo. Še osem let ni bil star Metodek in že je opravil prvo izpoved. Odgovarjal je tako na vsa vprašanja, ki so mu jih stavili gospod župnik, da so ga drugi tovariši kar zavidno pogledovali. In ko ga župnik vprašajo, kdo ga je tako naučil moliti, rekel je: »Mama so me naučili pozimi pri preji.« Celo vero, upanje in ljubezen je znal odmoliti tako gladko, da bi se bil lahko že precej za prvo sv. obhajilo pripravil. Ko pride Metodek h gospodu župniku, da bi se ga usmilili in mu dali kako službico, prosi tako milo in živo, da uide celo čestitemu duhovnu solza sočutja po velih licih, in reko mu, da naj ostane do jutra pri njih v župnišču.

Metod je imel v bližnji vasi Rojah sorodnico, sestričino svoje matere, ki je bila omožena pri Krču, mlinarju one vasi. Te hiše se spomnijo brižni gospod župnik, ko premišljujejo v svoji sobi tistega dopoldne, kam bi dejali nedoračenega otroka. Drugi dan pripelje Krč meljavo v

župno vas, kajti tukaj niso imeli nobenega mlinarja, ker je bila voda premajhna. Ko pripelje mlinar meljavo v faro, pokličejo ga gospod župnik k sebi ter mu razlože svoj namen. Mlinar je pač slišal dosti slabega o Metodu, kar so mu ljudje natvezli, ali volji župnikovi se ni nihče rad ustavljal, ker so imeli pred njim veliko spoštovanje. Zato tudi mlinar ne oporeka želji duhovnega očeta, in ko pokličejo Metoda v sobo, reče mu mlinar, da bode pasel ovce. Kako se je razveselil malček te novice, mi pač ni treba pripovedovati. Poljubljal je roko gospodu župniku in se zahvaljeval dobremu mlinarju, dasi je že skoro nerad šel od priljubljenega gospoda župnika, kajti posli so se ga precej navadili in kuharici je jako ugajal, ker ji je nanosil toliko drv v kuhinjo, da jih je imela dosti za ves teden.

Še tisti dan se je peljal Metod v Roje z mlinarjem, svojim novim gospodarjem. Poprosil ga je pa, da gre še enkrat prej na materino in očetovo gomilo, kjer je molil za svoja roditelja in ozirajoč se k nebu prosil za svojo dobro prihodnost. Molil je in molil, kakor le more moliti dobro otroško srce, dokler ga ni mlinar poklical, da odideta proti domu. Pač bi bil še rad pogledal v svoje rodišče, v Zavoje, kjer je užival prva leta svoje mladosti, kjer se je igral s tovariši. Rad bi prosil odpuščanja pri onih, ki jih je raz-

žalil, pokleknil bi bil rad pred Jančka, da mu odpusti, da ostaneta še stara prijatelja. Ali misel, da ga imajo tam za požigalca, prežene mu kmalu vse te želje, in ko se peljeta z mlinarjem proti mlinu, jame misliti o svojem novem stanovanju in tujih ljudeh.

III.

Vere kal si v srce vsajaj,
z ukom bistri si glavo,
pridnih rok na delo vstajaj,
da te Bog osrečil bo!

F. Krek.

Vsako jutro in vsako popoldne je tekal mali pastirček za kodrastimi ovčicami ob zeleni meji proti Krčevemu logu. Prtene hlačice so mu opletale okoli drobnih nožic in hodnična srajčica je pokrivala njegov gornji del života. Nežne plavkaste lasce je pokrival visok slamnik s širokimi okraji, ki pač ni bil njemu narejen, in senčil blede lepi obrazek. V roki pa je držal [lepo izrezljano palico in dregal z njo mladega jančka, ki je pešal od hudo pripekajočega solnca. In ko so se ovce razkropile po grmovju in obirale trnjeve cvetice ali bodečo travo, stopal je on tja pod zeleno reber, kjer je imel pod daleč v stran molečo skalo svoje stanovanje, katero ga je varovalo pred hudo vročino ali močnim dežjem.

Veličastno so molele rjave čeri tja v svet in zelen mah se je obešal po njih. Pred vhodom pa je rastla visoka praprot, za katero je čepel Metodek in gledal skozi vrzeli tja po logu in živih ovcah. Tudi te so imele svoje muhe, zlasti dolgorožni oven je rad nagajal pohlevnim ovčicam. Bil je pravi trkač, ki se je časi zaletel z rebri na svojega tekmeca, da se je ta skoraj zvalil na tla ali pa zbežal med ovce, ki so se v gruči stiskale v grmovju zaradi hude vročine. Dosti je imel opraviti pastirček z razposajenim ovnom in večkrat ga je ta potrkal s trdo bučo, da se je malček kar zvalil po travi.

Vendar mu je ostalo še dosti časa za drugo delo. Kmalu, ko je prišel h Krčevim, začel je misliti, kako bi se naučil čitati. Omislil bi si bil rad abecednik, kakršnega so imeli otroci, hodeči v šolo. Deset krajcarjev je imel svojega imetja, katere je dobil od nekega voznika, kateremu je prinesel izgubljeno coklo, katero je našel na potu. Nedostajalo mu je zatorej še petnajst krajcarjev, da bi si kupil abecednik. A Metodek je videl, kako časih nekateri otroci režejo protje po produ, obelijo ga in potem prodado za jerbase in koške. Zato začne tudi on kmalu rezati in beliti protje, katerega je bilo na izbero na Krčevem logu. Nabeli in nasuši si ga toliko, da si kmalu omisli abecednik, katerega mu je prinesla Krčinja iz

mesta. Da bi bil Metod poprosil svojega novega gospodarja, da mu kupi abecednik, si ni upal; siromak je bil hvaležen, da je dobival hrano in slabo obleko. Abecednik je imel pač, ali kdo ga naj nauči čitati? Dasi je bil Metodek dober deček, kakor malokateri njegovih vrstnikov, bil je vendar le sirota in vsak ga je gledal bolj zaničljivo. Imeli so Krčevi edino hčerko, katera je imela kakih šestnajst let; in če so tudi drugi Metoda gledali postrani, vendar ga ona ni sovražila in dostikrat celo zagovarjala ubogega dečka. Zato je tudi pokazala časih ob nedeljah popoldne ukaželnemu otroku črke, katere je Metod hitro poznal in se kmalu naučil gladko čitati na knjigo. O, s kakim veseljem je čital kratke povestice v abecedniku in večkrat je že mislil, da bi šel k gospodu župniku poprosit kake knjige. Zlasti ob nedeljah v cerkvi bi bil rad čital mašo iz molitvenika.

Imel pa je Metod še drug posel pod ono pečino v rebri. Iz mehkega lesa je rezljal različne igrače, katere je potlej delil med otroke, ki si jih je s tem hitro pridobil. Nosili so mu za igrače kruha, ovočja in drugih jedil. Temu je napravil voziček na štiri kolesa, onemu kočijico, temu konja, onemu zopet ovčico. O Veliki noči jim je napravil ragljic ali klepetcev, s katerimi so letali otroci po vasi in ragljali, da je bilo

veselje. Potem je začel izrezavati tudi človeške podobe in Korenovi Jerici, ki je bila šivilja, napravil je angela, ki je stal na lepi ploščici; bil je ravno tak, kakor sv. Mihael na stranskem oltarju v cerkvi, dejali so nekateri.

Krčevi pa so neradi videli, da je Metod rezljal take stvari, češ, da potem ne pazi ovâc in gladne pripodi domov kakor pse. In vendar je imel pastir vedno prvo skrb za ovce.

Ker mu gospodar preti, da ga izpodi od hiše, ako bode še dalje delal otrokom igrače, zboji se Metod ostrega ukora in kmalu ga puste otroci. Vendar ni popustil rezbarije, saj je imel toliko časa, in izrezaval je še, ali zna se, da samo záse in tajno.

Prišel pa je čas prvega sv. obhajila in tudi Metod, ki je stopal sedaj v deseto leto, pripravljaj se je za sv. zakrament. Zna se, da ni imel skrbne matere, ki bi ga bila učila pri preji o dolgih zimskih večerih, a poprijel se je sam. Odločil se je, da gre h gospodu župniku, meneč, ker so ga tako dobro preskrbeli s službo, da mu bodo dali tudi «krščanski nauk», iz katerega bi se pripravil za sv. obhajilo. In šel je in dobil «krščanski nauk», ki so mu ga podarili, in, ako se dobro odreže pri izkušnji, obljubili so mu dati tudi lepo knjigo «Življenje svetnikov in svetnic božjih». Kako se je veselil dobri deček, dobivši

knjižico! Vedno je zrl v tiskani «krščanski nauk» in celo zvečer, ko se je zaril v mehko seno, ponavljal je in ponavljal lepe resnice Kristovega nauka. In opravil je prvo sv. obhajilo in od župnika je nesel domov debelo knjigo «Življenje svetnikov in svetnic božjih». Od veselja je poskakoval po poti in vedno je še mislil, da se ni dosti zahvalil dobremu duhovnemu očetu. In te podobe v knjigi, kako lepe so! Krista je že ugledal in Marijo na prvi strani in kar nagledati si ju ni mogel! Kadar je preobrnil list, pokazala se je nova podoba, druga lepša od druge. Zdajci pogleda na kazalo na zadnji strani, išče, išče, že ga ima — sv. Metoda in brata njegovega sv. Cirila. V hipu je poiskal zapomneno številko in glej! videl je prvič podobo svojega patrona. Nekoliko časa je ves zamaknjen gledal v sveta brata, potem pa prečital njiju življenje. Solza mu je prišla v oči, kadarkoli je premišljeval preganjanje sv. Metoda, in kako je molil od zdaj vsako nedeljo v cerkvi in pri svojih ovčicah k sv. bratoma, ki sta si pridobila toliko zaslug za krščansko vero. In dasi je molil tako goreče za svoje brate Slované, da bi se vsi združili v katoliški veri, vendar ni vedel, kdo so Slovani in zakaj knjiga imenuje Slované brate.

Dosti je bilo, da je slišal večkrat z lece od gospoda župnika, da moramo moliti za razkolnike,

ki so se ločili od katoliške vere, da bi jih Bog razsvetlil in bi se zopet vrnili v rimsko cerkev.

IV.

Život je ozbiljen, bodra je umetelnost.

M. Schiller.

Metod je bil dober deček, dasi so ga ljudje prej črtili, nego ljubili. Ako je kak neporeden otrok napravil kaj nespametnega ali zlobnega, vtaknil je takoj Metoda v prepir, ako ga je le mogel. In ljudje so verovali vsakemu več, nego siroti Metodu. Kolikokrat ga je zmerjal strogi Krč in mu očital njegovo pritepenstvo, a pokorni deček ni črhnil niti besedice nevolje ali opravičevanja, ampak molčal je in potrpel, dasi mu je marsikdaj silila solza v oko! Mnogo je pretrpel pred svojimi sodrugi in ko se je hotel zagovarjati, če ga je kdo ovadil po nedolžnem, kričali so nad njim in dejali, da nima nič govoriti pritepenec v vasi. Zato je imel sirota pač grenke ure za svojega službovanja pri mlinarju in le prijazna beseda hčere Krčeve ga je tolažila v žalostnih dnevih. A kolikor bolj so ga ljudje črtili, toliko bolj se je on ukvarjal z rezbarijo. Marsikako podobico božjo je že izrezal in nekoč ga obide misel, da začne delati precej velik kip sv. Cirila in Metoda po uzorcu slike v knjigi

«Življenje svetnikov». S tem delom se je pečal dosti dolgo, ker je nameraval narediti precej veliki podobi, da bi se lahko postavili na kak manjši oltar. Smela misel se je poprijela Metoda, a delo mu je šlo vendar še dosti dobro izpod rok. S takim veseljem in s tako vnetostjo je rezal mehki lipov les, da si ni utegnil obrisati niti znoja, ki mu je zalival čelo.

Bližala pa se je jesen tistega leta in velik polk vojakov se je nastanil v Rojah in po okolici. Imeli so velike vojaške vaje, ki so trajale kakih 14 dni. Nekega jutra si napravijo boj nedaleč od Roj. Streljalo se je s topovi in pokalo s puškami, da bi bil človek malone oglušil. Na tisoče vojakov je bilo razpostavljenih in ljudje so prodajali zijala. Otroci so že navsezgodaj lazili za vojaki in občudovali njih redko prikazen v vasi. Kako rad bi bil šel gledat tudi Metod te vse enako oblečene može peš in na konjih! Ali gospodar mu ukaže gnati ovce na pašo po stari navadi in vedno poslušni Metod je to rad storil. Ko pa tistega jutra pase svojo drobnico v logu in izdeluje pod pečino že malone dovršena kipa sv. bratov Solunskih, približa se mu naenkrat vojak s krasno opravo na konju. Zvedavost je gnala tega stotnika proti Metodu, katerega je bil ugledal na nasprotnem griču, ter ni mogel umeti, da sedi kak človek pod temi čarobnimi

pečinami. Ko stotnik ustavi konja, se sklone preplašeni Metodek pokoncu, sname pokrivalo in boječe se vstopi pred leseni kip.

«Kaj delaš tukaj, dečko?» nagovori ga prijazno stotnik. Metod, iznenaden zaradi prijaznosti tako velikega gospoda, se ojunači in reče:

«Tegale svetnika sem delal.»

Stotnik skoči raz konja, stopi tja v praprot in jame ogledovati kipa sv. bratov ter ju primerja s slikami v knjigi. Presenečen zavoljo umetelnosti neukega dečka začne popraševati boječega se Metodka, kdo je, kaj je in kje je doma? S tresočim se glasom pripoveduje Metod v kratkem vse to, kar je nam že znano.

Sočutje in usmiljenost se vzbudita v dobrem srcu dostojanstvenika in vpraša dečka nazadnje, ako bi ga bila volja, iti ž njim. Mladi čitatelj je izvestno uganil voljo Metodovo, kateri si pač ni mogel želeti večje sreče. Bedni pastirček je odpovedal še tisti dan službo svojemu gospodarju, proseč ga, naj mu ne zameri, ker se mu je ponudila taka nenadna sreča. Stotnik mu je namreč obljubil, da ga bode dal v mesto, kjer se more izučiti v podobarstvu. Kipa sv. Cirila in Metoda pa je vzel dobrodušni stotnik záse. Čudil se je mlademu podobarju, da zna tako ustvarjati kipe, dasi ga ni nikdar nihče o tem poučil. Žal mu je bilo zanj, ko bi še dalje živel med temi ljudmi, ki

niso marali za poštenega dečka. Žal mu je bilo za umeteljno glavico nadarjenega Metoda, ki ni imel pričakovati nikdar drugega na tem svetu, nego žalost in preganjanje. Zato je obljubil dobri siroti, da mu pomore h kruhu.

In Metod?

V veselju se je topil poln hvaležnosti do dobrega vojaškega stotnika; ljudem pa ni hotelo v glavo, da tiči pod vojaško obleko tako dobro človeško srce. En dan je imel dosedanji pastir še ostati na kmetih, potem ga pa odpelje stotnik v mesto k imenitnemu podobarju. Pač mnogo je imel opraviti tisti dan bodoči učenec podobarski. Pri tolikih se je poslavljal, če so ga tudi neradi gledali dosedaj, toliko bi bil rad povedal, a ni mogel, ker se je bal, da se ne bi zameril osornim ljudem. Tudi v Zavoje je šel, kjer so že čuli o njegovem odhodu, v svoje rodišče, kjer je preživel svoja detinska leta, k Cvetovim je šel, zahvaljeval se jim in Jančka je celo prosil, da mu ne zameri, ker mu hoče še povrniti vse, kar mu je kdaj odnesel od njihovih roditeljev. Koliko bridkih spominov ga je obsulo, ko je korakal po Cvetovem vrtu, kjer je stal nov skedenj, nova drvarnica, a hišice njegove zlate mamice ni več. Poslovil se je od svojega rodišča in šel proti Lipi, župni vasi, kjer je stalo za cerkvijo pokopališče in na njem njegov rano umrli oče in

nepozabljena mati. Molil je na gomili in molil, obiskal cerkev, kjer je prejel prvo sv. obhajilo, se poslovil in zahvalil gospodu župniku, ki so mu dali za popotnico toliko dobrih nauk.

Drugi dan pa se je odpeljal Metod v daljno mesto učit se podobarstva.

V.

Spomin pravičnega je častitljiv;
ime hudobnega pa bode gnjilo.

Salomonovi preg. X. 7.

Pred nekaj leti sem imel opravek v vasi Lipi. Ker pa nisem mogel opraviti vsega en dan, ostal sem čez noč pri gospodu župniku, ki so me prav prijazno povabili k večerji, ter sva se dolgo časa pogovarjala o raznih stvareh. Nanesem pa jaz govorico na pokopališče in vprašam, čegav je oni spomenik, ki se je odlikoval tam v kotu pred vsemi drugimi, ne ravno dragocenimi križi. Bil je res lep spomenik, še nedavno postavljen, ljubki krilatec pa je držal v roki na koženici tale napis: «Tu počiva podobar Metod in njegova roditelja.» Zanimal me je ta napis in ko župnika vprašam, da mi ga razlože, pripovedovali so mi o siroti Metodu, o katerem je slišal mladi čitatelj v prejšnjih poglavjih, ter pristavili še tole:

«Metod je postal izvrsten podobar in daleč naokoli so ga poznali kot veščaka, dasi še ni

Iz starih papirjev.

(„Vrtec“, 1886.)

Prejšnjega župnika S skega seveda vi niste poznali. Več kakor deset let je že od tega, kar smo ga odnesli na pokopališče. Ni se govorilo o njem na shodih in ni se pisalo njegovo ime po časopisih, saj posvetna slava ga ni izvabila nikoli v javnost. Govorilo pa se je in govori se še o njem z največjim spoštovanjem med našimi župljani. Le vprašajte zanj pri starejših ljudeh, kako vam bodo z veseljem pravili o modrem župniku in njegovem dobrem srcu. S prosveto in oliko je delal narodu pot, po katerem se pride v večno življenje. Kdo more zahtevati še več?

Iz njegove zapuščine so se mi izročile knjige. Pregledovaje jih, naletim na precejšen sklad starih papirjev, povečjem so pisane propovedi. Premetovaje jih, zagledam naenkrat ličen zvezek z napisom: »Iz svojega življenja«. Z veliko slastjo ga zagrabim in začnem čitati. Čitam in čitam, dokler je bilo kaj. Večkrat potem sem še vzel v roko to lično knjižico in prebiral to mično čtivo. Náte še vi nekaj iz nje!

* * *

Troje otrok nas je bilo. Janček je služil pri Godetu za pastirja, Marijca pa je pomagala doma bolehn materi. Jaz sem bil takrat še majhen ter

sem letal še v sami srajčici. Pri sv. krstu so mi dali ime Matijček, ker sem bil rojen ravno na sv. Matije dan. Oče so bili cestar — spominjam se jih še dobro — bolj majhne postave so bili in vedno so drzali po cesti. Gostovali smo v Planinarjevi bajti, ki je stala na koncu Rokovega vrta. Priljubljeni smo bili po vsej vasi in kamor sem prišel, čutil sem se domačega. Posebno mene so imeli povsod radi, ker sem bil majhen ter sem jim v svoji otroški priprostosti uganjal vsakovrstne nedolžne šale. Saj so me pa doma tudi radi imeli! Zlasti mati so me božali in ljubkovali, da je bilo kaj. Kar nič niso mogli biti brez mene, in če sem jim ušel iz hiše — kar se je zgodilo večkrat — zgrabili so hitro svojo podkovano palico ter me šli iskat. Ali palice niso imeli záme — časih pa vendarle — protin so imeli v nogah in zato so se vedno opirali na palico, da so lažje hodili.

Le mislite si malčka s petimi leti, okroglih, rdečih lic, kakor bi imel dve ravnokar razcveteli vrtnici na vsaki strani drobnega noska in tista dvojna bradica pod rdečimi ustnicami. Kako se mu podaja! Kako se smeje, reži, skače, nagaja! Ako le vidi prijazno materino lice, pa je vesel. Ves v ognju teka od očeta do matere in zopet od matere do očeta: niti za trenotek ne more mirovati. Povsod bi bil rad, vse bi rad videl, vse rad imel, vse rad pojedel. Pač mlada kri!

To vse sem bil jaz in še več!

Z bolešno materjo pa sva se pomenkovala obilokrat in mnogo. Danzadnevom sva sedela pozimi pri gorki peči. Mati so predli ali pletli nogavice, jaz pa sem pletel iz slame dolge kite za slamnike. Zraven pa sva govorila, mnogo govorila in izpraševala drug drugega. Učili so me pri kolovratu moliti ter razlagali razne nauke krščanske; nazadnje so mi povedali kako povest ali zastavili kako uganko. Zvečer sta prišla domov oče in Marijca ter pripovedovala razne dnevne novice. Po večerji pa je čitala Marijca iz kake knjige. Kak večer je prišel domov tudi Janček in potem je bilo ves večer dosti govorice.

Kajne, to so bili pač prijetni časi lepe mladosti!

Leta teko in tudi jaz sem dobil rokavnik in čevlje, da sem mogel hoditi v cerkev. To pa je bilo od nekdanj moje največje veselje. Kolikokrat sem ušel poleti materi po vasi in naravnost v cerkev, ako je bila le odprta. Nisem se mogel nikdar načuditi in nagledati božjega hrama. Pa naša cerkev ni Bog ve kako velika in krasna, saj je le podružnica. Ko sem dobil prvič čevlje in rokavnik in šel v nedeljo z očetom v farno cerkev, nisem se mogel zlepa ločiti od tega veličastnega kraja. Največ zanimanja pri sv. maši mi je narejal tisti, ki je stregel mašniku. Ko pa

sem izvedel, da pri maši streže lahko vsakdo, ako le zna potrebne molitvice, ni mi šla ta misel nikdar več iz glave. Hotel sem prisiliti na vsak način mater, da me nauče streči pri sv. maši. Mati pa so se smejali moji želji, kar je mene jako užalilo, posebno še potem, ko mi reko mati, da ne znajo. Nisem si mogel misliti, da bi mati ne znali tega, kar še Martinčev Tonček zna, ki ni dosti večji kakor bokal.

Ko sem hodil k izpraševanju — šole takrat še ni bilo pri nas, samo gospod kapelan so učili nekatere ob nedeljah čitati in pisati — opazili so kapelan kmalu, da imam bistro glavico. Ko sem jim povedal vse molitvice tako, kakor bi »odrezal«, ter osramotil mnoge druge, ki so že po več let hodili k izpraševanju, čudili so se vsi, zlasti pa me kapelan niso mogli pozabiti. Česar kdo ni vedel, ali je napačno povedal, sem jaz popravil ali povedal. To pa je mene naredilo nekako ponosnega, rekel bi skoro prevzetnega, za kar sem se pozneje moral večkrat pokoriti. Človek se res hitro prevzame, kar pa mu vselej potem hodi na pot, če ne na tem, pa na onem svetu. Kmalu sem se naredil pri gospodu kapelanu jako srčnega in pri neki priložnosti sem rekel, da bi se neizrečeno rad naučil streči pri sv. maši, pa me mati nočejo naučiti. Kapelan mi razlože, kako je ta reč, ter mi obljubijo knjižico »an-

geljsko službo za mladeniče, ali nauk, kako se streže pri sv. maši,» ako se naučim čitati. Kdo bi bil mogel takrat meni bolj na srce govoriti, kakor gospod kapelan? Toliko se še spominjam, da se takrat niti poslovil nisem pri gospodu Antonu — tako je bilo namreč ime kapelanu — kar tebinič meninič sem odprl vrata in zdirjal domov. Čitati pa so znali mati, čitati, kakor še Marijca ne, a pisati niso umeli. Ves zasopljn pridrevim v hišo in jamem klicati: «Mati, Marijčin abecednik sem, takoj moram znati čitati, gospod Anton so rekli.»

Mati so se zasmeli moji navdušenosti, potem pa so me pokarali, kaj letam tako, kakor nobeden. Še bolj so bili hudi, ko jim pripoznam, da se gospodu Antonu niti zahvalil nisem, nego zletel sem iz sobe, kakor kaka žival. Tako se je precej moje veselje izpremenilo v žalost, zraven pa se me je prijela nekaka trma, da sem materi ponosno odgovoril: «Se bom pa sam naučil čitati, ako me vi nočete.» «Tudi prav!» reko mati, meni pa vendar ni bilo prav. Vzajem abecednik iz Marijčine torbice, jezno ga odprem, denem ga na mizo ter začnem gledati. Mati pa so sedeli pri peči in zdelo se mi je, da jih lomi smeh. Jaz spoznam kmalu, da sam ničesar ne opravim pri abecedniku, ker bi me moral kdo poprej naučiti vsaj črk. Gledam,

gledam in škilim z očesom proti peči. Naenkrat mi uide jok in skoro kakor lešniki debele solze se mi vlijejo po bledih licih. Mati pa se zasmеjejo na ves glas in me vprašajo: «Zakaj pa jočeš, Matijček, ali ti ne gre v glavo? Saj si rekel, da se bodeš sam naučil čitati.» Potem vstanejo in prisedejo k meni. Kmalu me mine jok in tistega popoldne sem poznal že skoro vse črke. Učil sem se neprestano čitati in izpraševal sem mater za to ali ono besedo, kako se čita, dokler se nisem popolnoma privadil «bohoričice». Takrat še namreč ni bilo tega črkopisa (gajice), kakršnega pišemo danes, temveč so bile knjige tiskane v bohoričici, to je v onem črkopisu, ki se nahaja še po starejših molitvenih knjigah, iz kakršnih čitajo stare ženice ter je zelo podoben naši «gajici».

Prva pot, ko sem se dobro privadil čitati, je bila do gospoda Antona. Na poizkušnjo so mi dali čitati neko veliko knjigo, kakršne poprej še nikoli nisem videl, a vendar sem čital tudi iz nje. Pohvalivši me, dādo mi ono toliko zaželjeno knjižico za «ministrirati». Oho, kaj pa to? Črke so bile seveda zelo podobne onim v Marijčinem abecedniku, ali vendar precej drugačne. Kapelan mi povedo, da je to, kar vidim v tej zaželjeni knjižici, latinsko, ter mi razlože v kratkem, kako se čita latinsko? Še nekolikokrat sem šel potem k njim, da so mi zaznamovali in povedali, kako

se to ali ono izgovarja. Čez teden pa sem že stregel pri sv. maši prvič gospodu kapelanu v naši cerkvi. To je bilo veselje! In kako sem bil ponosen takrat in vsi moji vaški sovrstniki so me pogledovali nekako zavidljivo, ko sem govoril z gospodom kapelanom pred cerkvijo po sv. maši. Kako bi me tudi ne, saj sem govoril z gospodom Antonom, pred katerim je vsak ponižno snel svoj klobuk z glave.

Čim več ima človek, tem več zaželi. Kmalu nisem bil več zadovoljen s tem, da sem znal latinsko čitati, tudi razumel bi bil rad latinsko. Ko sem nekoč izrazil materi to željo, nasmejali so se grenko ter rekli: »Matijček, tega pa že ne bodeš mogel! Pri nas smo ubožni, in da bi te dali v mesto v latinske šole, ne moremo. Za to je treba novcev.« Potem pa so umolknili in zrlí nepremično tja v belo steno. Takrat pač nisem mogel umeti, kaj premišljujejo mati, ali zdaj vem. Pač so si poželeli malo bogastva, da bi mene poslali v mesto. O, ko bi bila jaz tako srečna, da bi naš Matijček postal nekoč »gospod« ! Ne vprašajte, kak »gospod«. Solze so se vlile po velem materinem licu in rosno oko je obviselo na razpelu, ki je viselo na steni.

Mene pa tista misel o latinščini vendar ni ostavila. Mlad sem bil še, jako mlad, a misliti sem začel že zgodaj in kar se je osemletnemu

Matijčku vteplo v glavo, ni mu šlo iz nje in mu ni šlo.

Časih sva sedela z materjo o lepih poletnih večerih pred hišico na klopi. Skrivnostna bližajoča se noč je privabila marsikaj na blede ustnice materine in večkrat so mi pošepetali na uho: «Matijček, kajne, da bi bil tudi ti rad enkrat tak gospod, kakor so gospod Anton?» Meni pa je zamrl odgovor na drobnih ustnicah in z vso otroško priprostostjo sem se oklenil materinega vratu.

Na nebu pa so se lesketale brezštevilne zvezdice.

«Mati, zmiraj pravite, da ima vsak človek svojo zvezdo in kadar se utrne zvezda, tedaj umre tudi človek. Povejte no, katera zvezda je vaša, da vem zanjo, kdaj se utrne? Prosil bodem Boga, da se nikoli ne utrne.»

In materi se je utrnila solza na motnem očesu.

«Katero zvezdico pa si ti izbereš, Matijče?» vprašajo mati, brisoč si solzne oči.

«Onole, ki je največja,» odgovorim jaz in pokažem na blede mesec.

Materi pa se je izvil srčen smeh po tresoči se ustnici.

Neko nedeljo popoldne je bilo. Prišel je po krščanskem nauku Janče, ki je prinesel umazano

perilo; oče pa so sedeli za mizo ter vlekli iz lesene pipice. Mati so sedeli pri peči, kakor navadno, Marijce pa še ni bilo iz cerkve. Jaz sem sedel poleg očeta, ki so me popraševali za to ali ono stvar. Vse pa se mi je zdelo nekako slovesno danes in nihče ni dosti govoril, kakor da bi koga pričakovali.

Čudno se mi je zdelo, da Marijce danes še ni domov, ko je bila vendar vselej prva doma. In res so pričakovali gospoda Antona. Marijca je šla namreč po nauku k gospodu kapelanu, ako bi hoteli priti danes malo k nam v vas. Imeli so se nekaj važnega pogovoriti. Meni niso hoteli o tem povedati ničesar, šele pozneje sem izvedel, kar se mi je pa jako zamalo zdelo, ker so se sešli ravno zaradi mene. Pa sami so že vedeli, zakaj. Samo tista moja želja po latinščini jih je spravila takrat skupaj.

Čez kake pol ure prideta res Marijca in gospod Anton. Pogovarjali so se, ali pa, smo se pogovarjali — saj jaz sem imel danes tudi besedo — kako bi mene dali — v šolo. Še malo moški sem bil takrat, ko so me nazadnje vprašali, ali sem jaz zadovoljen? Glejte si no — sem si mislil — račun delajo brez krčmarja. V resnici pa sem tega komaj čakal, saj je bilo vedno moje največje veselje, da bi bil še jaz enkrat tak gospod, kakor so gospod Anton.

Ukrenilo pa se je tistega popoldne, da bodem hodil v mesto v šolo — a od doma. Da bi v mestu stanoval, moji ubožni roditelji niso mogli dovoliti. Čeprav do bližnjega mesta ni bilo več nego dobro uro hoda, bil je ta pot za mene vendarle težaven. Ali «*omne initium est grave*» (vsak začetek je težak), učil sem se dve leti potem v latinskih vajah.

Otožna je bila tista jesen, še bolj pa bližajoča se zima. Dobil sem, to se zna, nove čevlje, nov rokavnik, na glavo pa očetovo polhovko, s katero so imeli mnogo smehu in šale mestni otroci. Opoldne sem ostal v mestu, kjer sem hodil kositi v frančiškanski samostan. Zvečer pa sem pritapal domov ves premrt, s «šinkovcem» na nosu. Tako se je godilo meni, devetletnemu dečku. Ali premagal sem vse in prekosil vse svoje sovrstnike v šoli. Po materi sem pač vzdihoval, ali dalje ne, kot en dan, zvečer pa sem bil že vselej pri njih.

Pa došli so božični prazniki in zima je jela jemati slovo. In vzela je slovo dolgočasna zima, ž njo vred pa še nekdo drugi, katerega sem najbolj ljubil poleg Boga in svoje matere.

Nekega jutra so vstali oče pozneje, kakor je bila njihova navada. Tožili so, da jih trese mraz. Stregli smo jim vsi, kolikor je bilo mogoče. Ali oče niso postali nič boljši. Proti ve-

čeru jih je sicer pustil mraz, a bolni so bili še hujše, kakor prej. Poželeli so duhovna. Še tisti večer so se spravili z Bogom, a mi smo molili in molili, dokler ni prijel Jančeta, Marijco in meně zaspanec. Samo mati so še čuli in molili. Okoli dveh popolnoči pa zakličejo naenkrat oče: «Zadušiti me hoče!» tako silno, da smo se vsi trije prebudili. Še nekaj težkih vzdihov — in očeta ni bilo več med živimi — — —

Samo tisti, ki je že sam izkusil, more razumeti bol otroka, kateremu umrje dobri oče, ravno ko se je začel dobro zavedati. Mogoče, da ni vsak tak, ali jaz bi bil umrl tiste dni žalosti, da me niso tolažili gospod kapelan ter me obkladali z raznimi obljubami. Na očetovi gomili sem se valjal kakor brezumen, in ko so zabijali tiste dolge žeblje v očetovo krsto, malo ne, da se nisem utopil v solzah in ihtenju. Kar sapa mi je zastajala in drugi dan sem že ležal sam v postelji, namesto da bi bil šel v šolo. Svojo bolezen sem seveda kmalu prebil, ali, kaj ne prebije vse mlad človek! Zopet sem hodil v šolo, a tega nisem še mislil, da so oče vse preskrbovali z živežem, obleko in stanovanjem.

Konec leta je bil kmalu in jaz sem prinesel domov dobro izpričevalo svojega učenja in pridnosti. Ali kaj mi to, ko pa vendar nisem imel nobenega upanja, da bi mogel še dalje hoditi

v mesto. Takrat, ko so oče umrli, se mi ni niti sanjalo, zakaj sem tako jokal po izgubljenem očetu. Samo ljubezen do očeta je takrat jokala, a zdaj šele sem čutil, kaj smo izgubili. Mati so imeli seveda nekaj prihranjenih petic, ali kako dolgo so te trajale! Mati si denarjev niso mogli prislužiti z ničemur drugim, nego s pletenjem in predenjem, a treba je bilo skrbeti za tri. Janče si je nekaj že prislužil, ali to je bilo bore malo. Zdaj smo začeli šele spoznavati, kaj so nam bili oče. Nič drugače ni kazalo, nego da je šla Marijca služiti, a jaz sem moral ostati doma. To so bili bridki časi! Moj up, da bi postal »gospod«, je šel po vodi.

Umrli pa je tistega leta še drug človek, katerega smo imeli radi vsi vaščani zaradi njegove pobožnosti in pridnosti. Kamor je prišel, povsod je bil doma in mene je imel še posebno rad in jaz njega, ker sem mu pomagal opravljati dela v cerkvi in streči pri sv. maši. Star je že bil in starost ga je vzela na oni svet. To je bil naš cerkovnik,

Četudi se mi je tožilo po prijaznem možu in nisem želel njegove smrti, vendar je naši hiši ta cerkovnikova smrt naklonila mnogo dobrega. Drugega cerkovnika je bilo treba, in ker je našega Jančeta spoštovala vsa vas zaradi njegovega lepega in vzglednega življenja, ni čuda, da so

ga imenovali za cerkovnika. Zna se, da je bil še mlad — osemnajst let je imel takrat — in vojaška leta so ga še čakala, pa ker je bil malo šepast na eno nogo in drobne postave, so mislili za gotovo, da mu ne bode treba nositi puške ter se skrivati pred »lovci«, da ga ne bi vjeli in potlačili v vojake. Takrat namreč še niso hodili fantje na vojaški nabor tako, kakor danes, temveč župan in več mož je lovilo mlade fante ter jih izročalo vojaštvu. Srečen je bil tisti, ki je odnesel lovcem pete, a toliko nesrečnejši tisti, katerega so vjeli, ker je moral časih po deset in še več let služiti pri vojakihi.

Že ko je bolehal ranjki cerkovnik dalj časa, opravljal je moj brat vsa opravila, tikajoča se cerkve. Zdaj pa je popustil hlapčevsko službo pri Godetu ter se naselil stalno v cerkovnikovi hiši. Zna se, da sva se midva z materjo tudi tja preselila. Dobrosrčnim ljudem se je smilila naša ubožna obitelj. Marijca je šla služiti.

Začelo se je novo življenje. Prejšnji cerkovnik ni gledal mnogo na zunanost svoje hišice; lesena bajta že tako ne more biti dosti lepa, čedna je pa vendarle lahko. In to so naša mati tudi želeli. Marsikaj je bilo treba popraviti znotraj in zunaj in slamnato streho je bilo treba na vsak način vnovič prekriti. Rebra je kazala po obeh straneh in na slemenu je bila na vsakem

koncu strehe ubita lončena skleda, ki jo je pritisnil ranjki cerkovnik zavoljo večje varnosti pred viharjem. Okna je imela bajtica tako majhna, da je pogledal njen prejšnji gospodar, ki je imel precej obilo glavo, komaj skozi okno. Ako so ga moj oče časih nalašč vprašali, zakaj ima tako majhna okna, dejal je: «zato, da ponoči tatje ne morejo zlezti skozi». Moj brat Janček — zdaj so ga ljudje začeli klicati že Janez — je ugibal z materjo večkrat, kako bi se dala hiša popraviti, a uganila vendar nista nikdar prave. Imela je pravzaprav vsa vas skrbeti za cerkovnikovo hišo, ali preveč skromni smo bili in zdelo se nam je nehvaležno, da bi še vaščane naganjali za popravo bajte, ker so nam storili že tako veliko dobroto. Streho so vaščani mislili popraviti že prejšnja leta, ali ranjki cerkovnik je vselej rekel, da je zanj še dobra. In pri tem je ostalo. Ljudem pa je bilo tudi po godu.

Navada pa je bila pri nas, da je bil cerkovnik obenem tudi vaški brivec. Te navade tudi zdaj niso hoteli pogrešati vaščani. Mot brat je postal tudi brivec. In ko so se hodili vaščani ob sobotah popoldne k nam brit, sprožili in uganili so marsikatero. Tako je nanesel govor tudi na našo hišico in ko so vaščani videli ob deževnih jesenskih dnevih, da je marsikje strop premočen, ukrenili so, da se popravi naša hiša. In res je dobila še

tisto jesen novo streho, na spomlad pa so jo popolnoma prenovili, da je bila videti kakor nova — a bila je pa vendarle stara.

A vsega tega bi jaz ne vedel povedati, če bi bil tisto jesen doma. Šolo sem moral »obesiti na kol«, kakor so dejali hudomušni ljudje. Ali svoje misli o »gospodu« pa vendar nisem obesil na kol. Še vedno so mi rojile po glavi velike misli, da bi jo pobrisal nazaj v šolo. In res sem jo.

Nekega lepega spomladanskega dne se napravim v praznično obleko in hajdi v mesto. Zna se, da sem to storil, ne da bi kdo domačih kaj vedel za to, samo sosedov Anton me je videl, ko sem jo rezal po mejah za vasjo doli, da me kdo ne zapazi. Doma so mislili, da sem šel k sosedu delat, kakor po navadi, in ni jim bilo dosti mar, kam sem šel. Samo sosedovemu Antonu sem povedal, da grem v mesto po opravkih.

Prišedši v mesto grem naravnost k vodji osnovnih šol ter ga prosim, ako bi me hotel sprejeti drugo polletje v šolo? Vedel je, da sem se pridno učil lansko leto, in da imam dobro glavico. Malo posmejal se je dobri vodja; čudno se mu je zdelo, da sem prišel sam. Potem me začne natančneje izpraševati, kaj in kako, a jaz sem mu povedal, dasi malo nerad, vse po pravici. Malo premislil je previdni mož; potem me pokara, zakaj sem to storil brez materine vednosti,

a nazadnje pravi, da naj mati sami pridejo k njemu. Ves iz sebe sem tekel domov in opoldne sem že doma obedoval. Pomislil nisem niti tega, da mati ne morejo od doma tako daleč zavoljo bolnih nog. Doma sem dobil zopet malo »brinjevca« pod nos, ker sem delal tako po svoji glavi, a drugega se mi ni zgodilo ničesar. Samo brat je šel drugi dan v mesto, tretji dan pa sem šel zopet jaz — v šolo. Kar je bilo potrebnega za šolo, dobil sem od gospoda vodje, a drugo so mi preskrbeli doma. Tako je minulo poldrugo leto in dovršil sem osnovne šole z najboljšim izpričevalom.

Bila je zopet težava in razne ovire so se mi stavile na pot. Za »latinske šole« je že treba več pomoči in razne skrbi so mi rojile po glavi. Ali kaj ustraši mladega dečka, kakršen sem bil jaz takrat! Večkrat sem hodil v cerkev in se priporočal Materi Božji in angelju varuhu. Gospoda Antona takrat že ni bilo več v naši fari, preselili so se nekam drugam. Prišli pa so drug kapelan, kateremu sem se kmalu prikupil. Precej prvič, ko so prišli maševat v našo cerkev, podarili so mi »šmarno petico« in večkrat sem šel potem ž njimi na dom. Največ sem se imel zahvaliti gospodu Janezu — tako smo jih nagovarjali — da sem šel tisto jesen v prvo latinsko šolo.

Zdaj so se začeli záme še bridkejši časi. Nisem hodil več od doma v šolo, ampak v mestu so mi preskrbeli hrano in stanovanje. Tiste novce za hrano in stanovanje sta mi že preskrbela mati in brat, a hrano sem dobival po raznih hišah. Vendar je bilo slabo: toliko osornih besed sem moral slišati, toliko pretrpeti, celo topli in bíli so me, in za malega berača se ni zmenil nihče. Ali samo nekaj mesecev je trajalo to. Ko vidijo moji součenci, da nisem tako zabite glave, kakor sem se jim zdel po vnanjosti, začno me milejše pogledovati in naposled sem se jim priljubil tako, da so bili vedno okoli mene ter me imeli jako v časti, kolikor je sploh to mogoče pri dijakih. Marsikomu sem razlagal to ali ono neumevno stvar, zlasti iz matematike, in proti koncu leta me je izbral nekdo izmed mojih součencev za «correpetitorja», da sem ga poučeval in mu razlagal težje predmete za šolo. Tako se mi je godilo vedno bolje.

Drugo leto sem šel že z največjim veseljem in upanjem v drugo latinsko šolo, saj sem imel preskrbljenih toliko stvari, katerih kar nič nisem imel prejšnje leto, in celo poučevati sem imel dva sošolca. Prišla pa je náme druga hujša nesreča, ki je pokopala domala vse moje upe. Tisto srce, katero sem ljubil najbolj na tem svetu, tisto srce, ki me je tako ljubilo, kakor le more

ljubiti mati svojega sina, tisto srce — je nehalo býti! Ni je bilo več tiste zlate duše, tiste iskrene ljubezni materine, katera me je vodila doma in v mestu vedno in vedno, da nisem zabredel s pravega pota. Dokler sem imel dobro mater, niti vedel nisem, kaj imam; zdaj šele sem začel čutiti, kaj je človek brez matere, osamljen med tujim svetom in izpostavljen raznim nevarnostim, ki mu pretijo, uničiti ga. Pač solze bi mi zalile še zdaj mrtve črke, ako bi hotel popisovati tisti trenotek, ko sem stal pri mrtvaškem odru, a na odru so ležali moja mati. Ko so mi umrli oče, zbolel sem, in ko so mi umrli mati — — —

Vendar sem prestal tudi ta udarec; saj sem imel še dobrega bratca Janeza in pridno sestrico Marijco. Prej je služila Marijca, a zdaj je prišla k bratu, da mu pomaga gospodinjiti, ker zlate matere ni bilo več. Tudi jaz sem nadaljeval svoje učenje in vedno bolje se mi je godilo. Prišel sem že v četrti šoli za domačega učitelja k neki bogati obitelji in začelo se mi je goditi tako dobro, da sem pošiljal še celo denarje domov bratu in sestri. Tudi domov sem prišel še vsake počitnice in ljudje so mi rekli navadno »cerkovnikov brat«. Vse se je sčasoma pozabilo — in česa ne pozabi mlad človek! — samo svoje matere nisem mogel pozabiti in vedno so mi bile v mislih tiste kratke materine besede na

smrtni postelji: »Matijček, časih mašuj tudi za mene!« dejali so in lahni nasmeh se jim je zazibal na ustnicah. In te materine želje sem uresničil. Dve leti potem, ko sem dovršil vseh šest latinskih šol (takrat jih je bilo samo šest), sprejeli so me v semenišče, da izpolnim svoje želje iz mladih let in materine želje starih let.

Štiri leta potem je bilo v domači vasi veliko veselje. Vsa vas je bila ozaljšana in okrašena in pred cerkvijo se je dvigal visok slavolok, na katerem so se čitale tele besede: »Slava novo-mašniku!« In če si vprašal ljudi, kdo ima novo mašo, dejali so: »Cerkovnikov gospod«.

oo

Češka knežna.

I.

V krškem samostanu.

Po vrtu krškega samostana je šetala Svetoslava, knežna iz Češke. Črni lasje so ji padali po hrbtu, lica so ji bila bela in rdeča, kakor bi kri zlil v mleko, črne oči pa so zrle čez visoko vrtno ograjo, gledale ozko dolino in visoke hribe. Njeno srce je bilo žalostno, skrb je trla njeno dušo in visoko čelo je zakrival teman oblak, ki je prišel daleč tam izza gore . . .

Deklica je bila pri 15. letih in njena brhka postava je bila prava podoba njenega očeta, češkega kneza Spitigneva, ki je umrl l. 1061., šele 30 let star.

Njen stari oče Brečeslav je dal postaviti, da zasede knežji prestol vselej najstarejši iz rodbine. In tako je Spitignevu nasledoval najstarejši brat Vratislav, njegov mladoletni sin Svetobor in sestra njegova Svetoslava sta morala s svojo materjo Ido zapustiti knežji dvor v Pragi in sta pribežala k svojemu stricu Otonu v Olomuc. Na gradu Podivinu sta preživela svoja prva leta, dokler jima ne umrje mati. Stric Oto ju je poslal najprvo ujcu Frideriku, škofu Devinskemu, po njegovi smrti pa prijatelju v Korotanijo ali Koroško, h grofu Kocelu; ta pa je izročil Svetobora benediktincem na Osojah, Svetoslavo pa benediktincem na Krki.

In tako je Svetoslava prebila svoja mlada leta v Krški dolini. Tu se je učila moliti, brati, pisati in računati, pa tudi ročnih del, kakor pletenja, šivanja, predenja. Ko je zapuščala otročja leta, se je učila latinskega jezika, petja, godbe, slikarstva in pesništva, seveda tudi lepega vedenja, kakršno je zahtevala tedanja olikana družba.

Kot knežja hči je imela svojo posebno učiteljico, ki jo je pripravljala na njen prihodnji stan. In to je bila sestra Jadviga, iz kraljeve

poljske rodbine. Skrbela je zanjo kakor za zenico svojega očesa in ponosna je bila na nadarjeno knežno. Po s peskom posuti stezi je knežna zamišljeno stopala in lahek veterc ji je vetril z zlatom obrobljeni pajčolan. Udomačila se je v teh zaprtih samostanskih prostorih in nobena želja ji ni segala čez ozidje samostanskega vrta.

Danes pa je žalost legla v knežino srce. Tam v kotu so vrbe žalujke stresale svoje mačice na zelena tla in križ za križem se je vrstil do konca vrta.

Svetoslava sede na leseno klopico in se ozira na rožmarinove vrhove, ki so bujno rasli za leseno ograjo. Samo en rožmarin je bil, ki ni imel več vrha.

«Svatka, má uctá!» (Svetoslava, moj poklon!)

Deklici se hipoma razjasni obraz. Na roko ji sede tiček z izpreminjajočim se perjem, z belo pego na plečih in z rmenim, ploščnatim kljunčkom, ter začne kavsati po beli dekličji dlani.

«O, moj ljubček, moj škorček!» vsklikne Svetka in ga boža po svetlem perju.

In takoj spet mrak leže na njeno čelo. Spomnila se je, kdo ji je daroval za god to ljubo tico, kdo je naučil škorca, da zna tako lepo, čeprav bolj nerazločno pozdraviti svojo gospodarico.

Tam v Gorcah je prebival puščavnik Ivan. V skali je imel svoje prebivališče, pletel je mreže

in vsakršne živali so bile njegove prijateljice, katere so ga obiskavale. Ivan z Gorc je bil svet mož, daleč naokolo je slovela njegova pobožnost, pa tudi njegova čudovitost. Češka knežna je hodila na izprehode, kadar jo je obiskala Kocelova hči iz Selič, in ta jo je večkrat zavela do puščavnika Ivana. Prijatelja sta bila in izučeni škorec je bil iz njegove šole.

«Svetka, kaj delaš tukaj? Pozajuterk je že davno minul in tebe ni še v učilnico,» tako izpregovori sestra Jadviga, ki je prihitela po vrtu.

«Ne hudujte se, sestra, ali jaz danes ne morem,» odvrne Svetka.

«Kako da ne? Kaj ti je? Ali si bolna?»

«Telo ni bolno, samo duh moj je bolan.»

«Kako to? Ali ti križi s pokopališča sekajo neizceljive rane?»

«Ah, tukajšnji križi meni ne sekajo ran. Res nimam več ne očeta, ne matere, edini bratec sanja tam za Vrbskim jezerom o meni — toda vse to me danes ne žali, saj so se te vrste solze že davno posušile, posušile tudi solze po domovini; toda prednica mi je danes povedala novico, katera je segla globoko v moje srce in moja duša je obtežena s skrbjo moje prihodnosti.»

«Himzila, naša opatica, ti je povedala novico? No, saj jo uganem, Svetka, to novico! Pa kaj

to tebi, ako razpuste naš samostan? Ti imaš pred sabo odprto pot, me pa bomo revice in vse to zaradi —»

«Gospa Himzila je močno bolna in sama sluti, da bo kmalu treba še en križ postaviti tu sem pod vrbe žalujke.»

«Tudi meni se zdi tako, Svetka! Ali mene ni skrb za prihodnost. Kdor je pobral naše dote, ta naj skrbi tudi za našo prihodnost. Naš dobrotnik grof Kocel ima na Furlanskem velika posestva in ob Ogleju je benediktinski samostan, ki bo kaj lahko spravil pod streho našo mlado naselbino. Za to bo že on poskrbel. In če poskrbi za nas, pa ne bi poskrbel záte, Svetka, ki te ljubi, kakor orlica svoje mlade? In ako me ne vara slutnja, boš ti še enkrat sinaha cesarskega grofa Kocela — — —»

«Sestra, kaj govorite?!»

Pa Svetka ni znala dalje govoriti. Rdeča barva je hipoma pregnala vso belico na licih. Svitel žarek je šinil čez zalo obličje češke knežne in škorec je veselo zakričal: «Svetka, má uctá!» ter zletel za brenčečim kukcem.

Sestra Jadviga in njena gojenka sta šli proti vrtnemu vhodu. Velik kip ustanovnice samostana, blažene Eme, je stal v sredi mecesnov, ki so se sklanjali nad kipom, in prijazna senca zgoščenih dreves je pridržala šetalki, da sta sedli na kame-

nito klop, in učilnica je bila tisti dan pod milim nebom . . .

«Ko sem bila z bratom na obisku in počitku pri grofu Kocelu v Mosburgu, sem se namenila, da narišem njegov grad. In rišem, pa se bojim, da ne zadenem prave mere. Tistemu kmetu Vratniku, ki pride vsako leto na božjo pot na Krko, sem naročila, naj izmeri vse dolgosti in širokosti, pa ga letos še ni bilo semkaj,» pripoveduje knežna.

«Pride še gotovo najbrže četrto nedeljo po Veliki noči, ko pridejo tudi štajerski in kranjski romarji. Ali kako, da imaš tako veselje do risanja?»

«Kakor moj brat Svetobor,» odgovarja. Predno sva prišla v Karantanijo, sva bila po materini smrti nekaj časa pri svojem ujcu med polabskimi Slovenci. Ujec Friderik je bil škof v Devinu in je delal mnoge načrte za nove cerkve in samostane, ker so bili polabski Slovenci izpreobrnjeni pagani in niso še imeli cerkvâ. Moj ujec je delal načrte sam za cerkve in podanike navduševal za zidanje. Saj to ga je ravno spravilo v prezgodnji grob, ker je imel toliko skrbi z zidanjem. Res, velika škoda, da je moral tako zgodaj umreti . . .»

«Pusti to, Svetka, kar je bilo, je bilo! Le glej, da ustrežeš Kocelu in prihodnost ti je odprta na zlatih stežajih.»

«Cici! zakliče Svetka z visokim glasom in škorec je priletel iz rožmarinovega grma in sedel knežni na ramo.

II.

Slovo.

Opatica Himzila je umrla, druga in zadnja opatica v Krškem samostanu. Prišlo je pisanje iz Rima, da se benediktinski samostan razpusti in ustanovi na Krki škofijska stolica. Solnograški škof Gebhard ni mogel več sam oskrbovati tako daljnih cerkvâ in je izposloval na Koroškem prvo škofijsko stolico iz ustanov blažene grofice Eme.

Grof Kocel je imel obširna posestva v stari Karantaniji. Bil je potomoc slovenske knežje rodbine Kocela iz stare Panonije, ki je gostil sv. Cirila in Metoda. Pri cesarju je bil dobro zapisan in je opravljal službo cesarskega grofa v Mosburgu za Vrbskim jezerom. V sorodu je bil z blaženo Emo in mejni grof Markart, oče vojvode Koroškega Luitpolda, je bil njegov prijatelj. Bil je že v letih in edini sin mu je bil Kocelin, brat njegov pa je bil brat in pozneje opat osojskega benediktinskega samostana. Udeležil se je mnogih vojskâ po Nemškem in po Laškem, in dasi je bil udan cesarju, je bil obenem veren ud svete rimske stolice ter sv. cerkve. Poseben dobrotnik je bil cerkvam in samostanom in kakor bi slutil, da je zadnji pristno slovenski knez, je obsipal

cerkve z darovi, sam pa v visoki starosti romal v sveto deželo. Tam na tleh, s Kristusovo krvjo porošenih, je sklenil svoje življenje zadnji slovenski knez.

Kakor hitro je prišlo pisanje od rimske stolice, da Krški samostan preneha, pošlje svojega najzvestejšega oprodo Žizna pred Krški samostan, da odpelje mlado knežno na Kranjsko, na Blejski grad, koder je bivala Zofija, vdova rajnega mejnega grofa Henrika. Grof Markart je bil varuh obvdovele grofice in njenih sinov Popona in Henrika ter je vedel, da bode mlada knežna Svetoslava najbolj preskrbljena pri tej rodbini. Zato je dal priporočilno pismo Kocelu in ta svojemu oprodi, da ga pokaže na Blejskem gradu. Sam Kocel je Svetoslavo posadil na krotkega vranca in naročil Žižnu, kako mora skrbeti za mlado knežno, da se ji ne pripeti kaj hudega.

Tudi mladi Kocelin je poljubil roko češki knežni, ki ga je pogledovala s hvaležnimi in solznimi očmi.

Še nekaj naukov iz ust sestre Jadvige in Krka je ostala za potnikoma.

«Nezdravja mi, knežna, ako kdo le jezik stegne proti nama,» začne govoriti stari oproda.

Solnce je pošiljalo prve žarke čez gore in jutranja rosa se je že lesketala v tisočerih barvah čez cvetočo dolino.

«Kaj jezik, Žiznec? Jezik stegne le kaka kača, toda če kdo stegne roko, če stegne meč nad nama?» odvrne zamišljeno deklica v knežji opravi, zavita v kožuhovino okrog vratu in pleč. Srebrn pas ji je dičil ledja in ozko krilo z zlato-všitimi nitmi je pokrivalo vrančeva rebra. Na dolgi vrvici je bil pripet njen cici, ki je nevoljno klical: «Svetka, má uctá!»

«Ne bojte se, knežna! Karantanija je meni znana in pozna me skoro vsak človek. Kranjska pa je tako moj rojstni kraj. Ne bojim se cele čete in nezdravja mi, ako s svojim mečem ne odstrižem na en mah tri glave. Ko smo tavalí po Nemškem in se bíli, tedaj je Žiznec delal vselej za tri.»

«Predrznost ni pametna, Žiznec!»

«Pa je koristna, knežna! Kolikokrat sem že gledal smrti v obraz, pa sem še danes na svetu. Junak brez srčnosti je zvezda brez svetlobe. Zvezda je zato, da sveti, junak je zato, da zmaga...»

Jutranjica se je skrila za gorami. Reka Krka je po raznih ovinkih pritekla na ravan, pa tudi zgodnjima potnikoma se je zmirom bolj odpirala ozka dolina.

Seveda se je morala Svetka posloviti pri puščavniku.

Ta je že navsezgodaj klečal pred božjim razpelom vrh skale, zamišljen v molitev.

Knežna stopi s konja in odhiti sama proti skalnati duplini.

«Srečno hodi, dete moje! Vendar ne pozabi, da je tvoja pot nevarna. Lahko se ti kaj pripeti. Roparjev je vedno dovolj ob cestah in le angelj Rafael je, ki te more srečno dovesti do tvojega cilja. Ne pozabi naukov, ki si jih prejela v samostanu! Ne pozabi pa tudi puščavnika Ivana, ki ti kliče: Svetka, na svidenje onkraj groba!»

Škorec je zaklical, Svetki pa je kanila debela solza hvaležnosti in udanosti na svitle nitke na prsih. Solza je padla na rdeči rubin in se razlila po svitajočem se dragem kamenu . . .

Molče je odšla, škorec pa je otožno zrl za svojim učiteljem pred skalnato duplino . . .

Potnikoma se je odprlo širno Grobničko polje in lesena cerkvena sv. Martina jima je blestela nasproti.

«Sv. Martin na konju je bil vedno moj varuh,» reče osiveli oproda, in potnika pomolita pred samotno cerkvijo.

Že so solnčni žarki razlili svojo gorkoto čez širno plan in jezdecema se prikaže na obzorju Gospa sveta, na desno pa Krnski grad in pred gradom knežji prestol.

Deklica se zamisli. Spomini mladih let so ji bežali pred očmi, ko je v materinem naročju

gledala na Hradčinu svojega očeta na knežjem prestolu, vsega v zlatu in svili, gledala škofo in prelate, grofo in župane, pa tudi neizmerno množico podanikov, ki so se gnetli okrog svojega kneza. Domotožje se je vrinilo v njeno srce, zamišljena je bila in ni slišala besedi svojega spremljevalca, ki je razkladal zgodovino Krnskega gradu.

«Tukaj je svet kraj, knežna, svet za vsakega Slovena. Pa zdaj so tužni časi in naša domovina nima svojega kneza. Pravijo, da je Berhtold karantanski knez, pa ga ne poznamo. Tuja kri je in niti ne upa se prikazati v Karantanijo. Ko je živel še naš slavni Adalberon, je zasedel knežji prestol in bilo je veliko slavlje na Gosposvetskem polju. Iz kmetских rok je prejel knežja darila in delil milosti, razsojal je prepire, zaročal postave. In ko je bilo vse dobre volje, ko je vse zadovoljil, tedaj se je dvignila velika procesija s Krnskega gradu in se zavila proti Gospej sveti. Tam je sam škof pel sv. mašo in petje se je razlegalo po ravnini, da si mislil, da si v nebesih. Nezdravja mi, ako ni bilo tako!»

«Vse mine, Žiznec, pa zopet pride! Poženiva, da prideva opoldne do Mosburga. Moje srce se veseli, ker bom zopet videla svojega brata. Kocel mi je povedal, da je Osojski opat dovolil Svetoboru, da me sme pričakovati v Mosburgu.»

In jezdeca sta pognala. Deklici se je poznalo, da je izvežbana tudi v ježi. Spretno je vodila svojega vranca, ki je bežal po ravnini, da je celo Žiznec jel govoriti v kratkih stavkih:

«Nezdravja mi, če sem že videl dekle, ki bi tako spretno jahalo!»

«Ah, kaka krasota!» zavzame se knežna, zagledavši pred sabo Vrbsko jezero. Vrhovi gorâ so bili odeti še v snežno odejo, ob jezeru pa je vse zelenelo in cvetelo. Površina jezera se je lesketala v stoterih barvah solnčnih žarkov, ob bregovih pa so zevale iz vode močvirne rože . . .

«Le hitro, knežna, da ne pomoli Trdoglav svojih rok iz močvirja in seže po vas!» priganja Žiznec čudečo se deklico.

«Ah, Žiznec, poglej grad v vodi!» pokaže knežna oprodi v globočino jezera.

«To je grad povodnega moža, knežna!» odvrne Žiznec in zavije konja proti severu.

Pot je bila strma, jezdeca sta jahala počasi. Oproda je postal zopet dobre volje. Usta se mu raztegnejo in začne peti:

Daleč si ti, Karnica planina!
Čez tri gore, čez tri sedla,
čez tri brda, čez tri laze,
vede pot do Karnice planine.

Pa naš praded Svetopolk
jaše liki besen volk,
se ne straši dola, sedla,
se ne straši brd in lazov,
jaše liki besen volk
ta naš praded Svetopolk . . .
Copa, copa, copata!

Deklica se zasmaja na glas veselemu Žiznecu
in vpraša :

«Ali je še kaj znaš? Nisem je še slišala.»

In oprodi je dobro delo to vprašanje, pa je
nadaljeval:

Daleč si ti, Karnica planina!
Čez tri dole, čez tri sedla,
čez tri brda, čez tri laze,
vede pot do Karnice planine.
Ali naša baba Svetoslava
jaše, dere liki reka Drava,
se ne straši dola, sedla,
se ne straši brd in lazov,
jaše, dere liki Sava
naša baba Svetoslava . . .
Cipa, cipa, cipa, cip!

«Kod je ta planina Karnica?»

«Daleč tam v rezijanskih hribih na Beneškem,
tam, koder moj gospod poseda obširna posestva.
Bil sem že ondi, ko sem potoval v Možnico,
grad mojega gospoda ob reki Beli. Največja in
najlepša planina je in marsikdo je že stegal svoje
roke po nji. Tam sem se naučil tudi te pesmice.

Svetopolk je bil baje praded blažene Eme, Svetoslava pa je bila njegova žena ali kali?»

Potnika sta že v spodnjih Gorjah in ko se prikažeta pred Deli, začuje se glas s hriba doli.

«Svetka!» zakliče mladenič v dolgi črni halji, črnih las in rdečih lic.

«Svetobor!» odvrne deklica in skoro sta si brat in sestra v objemu.

Hitro so se jezdecı pozdravili, brzo so zbežali navzdol in mosburška dolina se je odprla pred njimi. Močvirje jo je napajalo in v ozadju so se zrcalili grajski ribniki. Na okroglem griču proti severu je stal grad Mosburški, ki še do danes kaže svoje razvaline. Res imenitna, nedostopna trdnjava!

III.

Čez Ljubelj.

Tiste dni je bival v Mosburgu mejni grof koroški Markart. Kot zastopnik oglejskega očaka je imel velike račune s Preslavom, bivšim odvetnikom blažene Eme. Dovolil je Svetoboru, ki je došel prejšnji večer iz Osojskega benediktinskega samostana, da sme iti naproti svoji sestri. Mladega knežiča je spremljal kmet Skutnik, skutonosec cesarskega grofa.

Grof Markart je sprejel prijazno češko knežno in jo je dobro pogostil. Dasi je bil odmerjen

na čas, vendar je poskrbel vse potrebno za srečno pot knežne na Blejski grad in ji zagotovil prijetnih ur na Blejskem gradu kot varuh vdove Zofije rajnega mejnega grofa Henrika. Veljava in oblast grofa Markarta pa je bila tačas največja na Koroškem in Kranjskem.

Svetoslava se je odpočila in brat jo je peljal še pred obedom k ribniku na ribji lov. Prijetna je bila vožnja v čolnu po gladki vodni površini in ribe so se lovile na trnik, kakor bi se izkušale. Po kratkem obedu je šla gospôda na vrt in tam so izpuščali izučene sokole, ki so se dvigali v zrak, lovili tice in jih prinašali gospôdi v naročje. Godci so igrali na harpe in lire, komedijanti so se spakovali in prekucavali — eden se je celo namazal ves z medom, od temena do petâ. Izpuste iz železne kletke rjavega medveda, ki se je urno pripravil, da začne lizati namazanega komedijanta — — —

Tako je hitro potekel tisti popoldan, in Svetoslava je prenočila v gradu. Dolgo v noč sta slonela Svetko in Svetka na grajskem oknu in ob luninem svitu sanjala sanje prihodnosti . . .

Pa škorec se je naveličal čakati in s svojim pozdravom »Svetka, má uctá!« je zadremal na posteljnakovi končnici, kimajoč in se gugajoč . . .

Zjutraj navsezgodaj pa se je oproda Žiznec jezil in govoril sam sebi: »Saj sem vedel, da ju

zjutraj ne bo spraviti pokoncu. Sinoči pa sta ždela gori na oknu, kakor bi bila začarana... Mlada kri — kaj hočemo? Nezdravja mi, ako bo danes srečna pot čez Ljubelj! Kaj je morala ravno ta Trlica ceptati danes prva po dvorišču. Sicer sem se hitro obrnil, da bi je ne srečal, pa vendar ne vem, ali je bilo to srečanje ali ne?»

Konji so bili nakrmljeni, osedlani. Pa Svetoslave le ni bilo z vrha doli.

«Aha, nekaj se čuje po stopnicah, že gredo.»

«Bes te lopi!» odgovarja Žiznec sam sebi, ko zagleda spet Trlico, staro grajsko deklo, ki je nesla zajuterk knežni in knežiču. Jezno je trgal hleb kruha z zobmi in ga mazal z medom.

«No, tistega komedijanta mora pa danes res vse boleti, ker ga je včeraj medved tako oblizal z jezikom. Rad bi ga videl, kakšen je danes!» reče spet Žiznec hlapcu, ki je stopil na hlevni prag in zdehal.

«Kaj hočeš, revež je! S tem si služi kruh,» odvrne grajski hlapec.

«Gospôda si res vse izmisli. Tako se že davno nisem smejal, nezdravja mi! Še knežna se je tako smejala, kakor bi stresal orehe. Pst, zdaj bo pa že nekaj!»

Naposled prideta, Svetobor v knežji obleki, Svetoslava, kakor kraljica iz devete dežele.

«Grof mi je dovolil, da te spremim do Ljubelja, Svetka!» reče Svetobor in sporoči po hlapcu, naj pokliče Skutnika, ki ga bo spremljal.

V pol ure so bili potniki gotovi za odhod.

Pognali so konje in kmalu so na ravnini. Vrbsko jezero je izginilo izpred oči in solnce je že visoko stalo na nebu, ko jezdeci jezdijo ob Dravi navzdol. Pri Svetni Vasi zavijejo v stran, hribi se približujejo, dolina se zožuje in klanci se prično.

«Svetka, spremim te čez prelaz. Saj se potem ne vidiva tako kmalu,» deje kneževce.

«Kaj poreko očetje benediktinci, kaj poreče opat Kocelin, ako se ne povrneš, kakor si obljubil?»

«Ne skrbi, sestra! Skutnik pojde z mano. On ve za vse skrivne in krajše poti. Zjutraj točno ob uri bom že pred samostanom.»

«Prosim te, bratec, vrni se! Ne bo prav!» odvrne deklica in ga pogleda v oči tako proseče, da je brat umolknil.

«Saj veš, Svetko, da je red, hišni red prva stvar v samostanu. In ti si mlajši od mene, moraš me ubogati,» nadaljuje knežna in zdaj pogleda brata z napetimi očmi.

«Svetka, má uctá! oglasi se škorec na dekličji rami.»

Žiznec gode sam pri sebi: «Še tiček ve, kaj je prav! Svetobor gleda pred sabo visoko ljubeljsko sedlo, gleda goste bukve po bregovih, na ušesa pa mu udarja žuborenje mimo tekočega potoka.

«Napojimo živali!» reče Žiznec in izpusti vajeti.

Konji se postavijo ob potoku, jezdeci razsedlajo. Skutnik razbrzda konje, da so srebali bistro vodico. Brat in sestra se objemata in poljubita. Solze so plavale pod očmi in škorec je klical svojo odhodnico. Potniki so se razdelili, Svetobor se vrne s svojim spremljevalcem, Svetka in Žiznec pa nadaljujeta svojo pot v goro . . . Sneg je ležal po dolih in pokrival vrhove gorâ. Ob potu pa so cvele vijolice in po bregovih so rmenele trobentice . . . Solnce je pripekalo v hrbet . . .

«Greje, knežna, greje v hrbet. Sicer pa je hladno in raz Sedlo že piše veter. Tu gori je nevarno za prehlad. Kožušček zapnite, knežna! Boljša je gorkota, kakor jutri siten kašelj.»

Tako je modroval stari, izkušeni oproda in celo sam ni maral odpirati ust pred vetrom, ki je vedno ostreje pihal čez vrhove.

Že sta na vrhu sedla. Svetka se je stiskala v svoj kožušček, škorec se je skrival pod njim, in celo Žiznec se je tesneje zavil v svoj plašč.

Pa kmalu sta pustila Sedlo za sabo. Sneženi plazovi so ležali čez pot, da sta morala jezdeca dostikrat skokoma pognati svoje konje.

Že je solnce tonilo za gorami, ko zagledata potnika Benedkovo dolino. Bilo pa je še svitlo. Zapazita v mraku tudi trg Ljubelj, čujeta v daljavi udarce fužinskih kladev.

«Nezdravja mi, knežna, ako danes doseževa svoj cilj. Ni drugače, da v Ljubelju prenočiva. Poljak je čislan mož, in njegova gostilna je daleč znana. Poznam ga že davno. Pri njem ostaneva čez noč in jutri opoldne bova že gledala Blejsko jezero, ki je še lepše, kakor je Vrbsko.»

«Nerada prenočim na gostilni. Oh, ta Svetko, ta nas je zadržal! Pa zdaj ni drugače. Bog, da dobiva prenočišče. Ponoči ne grem dalje . . .

Črna tema je pokrivala dol, ko se potnika ustavita pred gostilno. V temi pa se je svetila viteška oprava Žiznečeva in lesketala knežja obleka Svitoslave, kateri je tuj, neznani kraj omračil dušo z neko nepopisljivo skrbjo.

«Hej, ljudje božji, kje vas je kaj?»

Iz motno razsvitljene izbe prihiti hišni gospodar.

«Kdo sta?»

»Kaj me ne poznaš več, oče Poljakov? Jaz sem, jaz, Žiznec iz Selič, pa ta moja spremljevalka — i kaj bi ti pravil? Kraljeva hči je, pa če še ni, pa še bo . . .»

Gostilničar spozna po glasu svojega starega znanca in obraz se mu razjasni.

«Ah ti si, Žiznec, oproda cesarskega grofa Kocela? Bog te spremi in tvojo odlično spremljevalko.»

Jezdeca razjahata, Poljakov hlapec žene konja v hlev, Žiznec pa odvede Svetoslavo v vežo.

«Ali imaš kaj čednega prostora za mojo spremljevalko? Ne bo zastonj.»

«I, se bo dobilo. Mati, kje si?» kliče Poljak svojo ženo.

Knežno je Žiznec spremil v zgornjo hišo, sam pa se povrne v gostilnico. Dolgo časa sta še kramljala s hišnim gospodarjem in praznila majolke pri brleči lojevi sveči. V kotu za durmi je čulo ondi še nekaj pivcev, ki pa so zvečine zdehali in poslušali. Eden izmed njih je bil posebno pozoren na besede zgovornega Žizneca, klobuk mu je čepel na čelu in ko je gospodar pozval pivce k počitku, neznani pivec ni šel v hlev. Na tihem je zasedel svojega konja in izginil v temi.

Žiznec gre še enkrat gledat v zgornico, jeli knežna počiva, potem pa leže k peči in zaspi . . .

IV.

Roparski vitez.

Svetoslava je spala slabo. Ni bila navajena postelje, dasi je bila ta najboljša v vsi hiši. Zgodaj

se je zbudila in ko jo je Žiznec prišel buditi, je knežna že opravljena čakala na odhod.

«Le hitro se obrni, Žiznec! Meni je tesno pri srcu in komaj čakam jutranje zarje.»

«Rad verjamem, knežna! Pa ni drugače. Nezdravja mi, ako ne bova opoldne pri obedu na Blejskem gradu.»

Potnika sta odzajutrkovala in se poslovila. Zadovoljno si je Poljakovka mela roki, obračajoč svitli rumenjak, in le žal ji je bilo, da ni mogla bolje postreči. Žiznec pa je moral obljubiti hišnemu gospodarju, da se na povratku gotovo zopet zglesi v Ljubelju.

Hitro se je Benedkova dolina izgubljala za jezdecema in ko je solnce v polnem sijaju priplulo izza gora, sta že dospela do mlinov ob Bistrici.

«Hej, mlinar!» kliče Žiznec podložnika Brik-senskega škofa. «Kje se zavije pot na Bled?»

«Bolj zložna je pot na Kranj in od tam na Radovljico. Polovico bližje je pa seveda pot čez Leše, samo samotna je, slaba in nevarna,» reče mlinar, radovedno opazujoč neznana potnika.

«A, kaj bi tisto, ravna pot — najboljša pot. Kdo nama kaj more? Prekoljem mu glavo in truplo do peta, kdor bi se naju lotil,» odgovori Žiznec.

Mlinar začudeno gleda junaškega oprodo in nič ne reče.

«Žiznec, le pojdiva na Kranj,» deje knežna, ki se ji je poznalo na licih in očeh, da je noč slabo prespala.

In oproda požene konja ob Bistrici navzdol. Brzo jašete po prijazni ravnini ob levem bregu potoka in pred Kranjem zavijeta na sever. Sava se je penila v strugi in skalnate čeri ob obrežju so bile razjedene od deročih valov. Onstran Save pa so Julijske Alpe začenjale svojo dolgo vrsto hribov in gorâ. Na obronku prve gore je stal grad Ortenburžanov, mejašev briženskih škofov. Mogočno je štrlel ta grad roparskih vitezov nad deročo Savo in pristopen je bil le od vrha gore, zaraščene s stoletnimi bukvami in hrasti. V grad se je prišlo le po čolnu ali brodu čez Savo. Precej za gradom na prijaznem parobku je stal dvor svobodnega kmeta Kucnarja, ki je bil že podložnik loške ali briženske gospode.

Takrat je bival v gradu Stražišču (Wartenberg) vitez Fric, brat Otona, Ortenburžana in grofa Kranjskega. Bil je silovit, drzen, krvoločen vitez, ki je strahoval okolico, napadal potnike in ropal po sosednjih posestvih briženskih škofov. Na vse strani je pošiljal svoje hlapce, da so prežali na popotne ljudi in jih ropali. Edini sosed, ki mu je bil trn v peti in ki se ga je bal, je

bil svobodin Kucnar. Ta je imel namreč nalogo, paziti na roparskega viteza, ako je vznemirjal sosednje kmete loške gosposke. In marsikake težave in zapreke mu je napravil. Zato pa je dosegel od briženskih škofov naslov svobodnega kmeta.

Ko naša dva potnika jezdarita počasi ob Savi navzgor, se razgovarjata o Stražiškem gradu.

«Tu pa morava pospešiti svojo pot, knežna! Ti Stražiški grofje so grdi ljudje. Nezdravja mi, ako naju napadejo!»

In jezdeca poženeta konja.

Ali tisti neznanec, ki je sinoči v Poljakovi gostilni poslušal Žiznečev pogovor, ni bil nihče drugi kakor hlapec Stražiškega grofa. Zasledoval je potnika in predno sta ta dva krenila pot za Savo, je bila že straža postavljena ob Savi.

Ko Svetoslava in njen oproda v klancu ustavita konja, začujeta stopinje. Komaj sta se dobro zavedla, že plane iz gozda četa oboroženih in našemljenih roparjev, ki se postavijo pred konja. Vsi so držali stegnjene meče, dva pa sta prijela konja za brzde. Žiznec potegne meč in udari ž njim po roki obeh in takoj sta roki obeh odleteli v zrak in na tla . . .

Še je mahnil Žiznec, prestregel udarec tretjega, ki je mahnil po njem, konja sta poskočila in naša dva potnika bi se bila rešila, da ni

četrty ropar, ki je stal pred knežno, zabodel njenega konja v prsi . . .

Svetoslav in konj se je spel in knežna zavpije:

«Žiznec, pomozí!»

Oproda zaobrne svojega rjavca, stegne roko po knežni, ali v istem hipu pade roparski meč na njegovo ramo in roka mu omahne . . .

Hipoma je bil Žiznec na tleh, pa tudi knežna. S cunjó so jima zamašili usta, povezali oprodo, Svetoslava pa se je onesvestila. Njo posade na zdravega konja, Žiznec pa mora peš stopati proti Savi. Ranjenega konja so pobili in zvrnili v Savo.

Le streljaj daleč je bil grajski brod. Oba vjetnika prepeljajo čez Savo, roparja z odsekanima rokama pa skočita sredi Save v reko in ni ju bilo več na dan . . .

Grajska vrata se odpro in zapro, Sava pa je tekla razburjeno dalje in nosila mrtveca daleč, daleč proti Črnemu morju . . .

V.

V ječi.

Na parobku sedanje Šmarjetine gore je čepel Stražiški grad. Na razvalinah rimskega gradišča je praded Ortenburškega Fríca postavil trden grad, katerega zidovje se je razprostiralo daleč tja gori v hrib. Mogočen stolp se je dvigal v

sredi zidovja in pod zemljo so bili izkopani skrivni izhodi na vse strani.

Ko so oprodi cesarskega grofa Kocela obvezali rano, so ga po vrvi spustili v globoko ječo, pod katero je šumela voda, pritok od Save.

Solze so prišle v oči staremu, zvestemu hlapcu, ko se je poslovil od knežne.

«Knežna, upanje je naša tolažba!» je zaklical Žiznec, spuščajoč se v temno, globoko ječo.

Svetoslava pa je gledala kakor okamenela. Povsod naokrog samo mogočno zidovje, sama praznota! Molče je šla za grajsko deklo, ki ji je kazala pot v orjaški stolp.

Mala soba se ji odpre in dekla Tekla ji reče:

«To je odslej vaš dom, knežna! Privadite se, čim preje, tem bolje. Naši gospodje niso tako hudobni, kakor mislite. Tudi jaz sem prišla na podoben način v ta grad, kakor vi, pa sem se privadila. Vsak záse, Bog za vse!» Dekla izpregovori, pa odide.

Svetoslava sede na leseno klopico — pa kmalu zaspi. Trudna je bila in zaspanec jo je premagal. Trdno je spala, boljše kakor prejšnji večer. Ali sanje so bile grozne. V strahu in trepetu se prebudi. Sanjala je, kar je prejšnji dan pozkusila . . .

Dolga je bila noč in ko žarki jutranjega solnca prisijejo skozi ozko lino, stopi knežna k

lini in gleda po dolini, po ravnini . . . Grebenasti Storžič se je videl in jetnici so splavale oči onkraj Karavank . . . Bridko ji je bilo pri srcu in nobene misli ni našla, da bi jo dvignila, da bi jo ojunačila in napolnila z upi skorajšnje rešitve. Okamenelo je njeno srce, posušile so se solze v njenih očeh in samo molitev zaupnega srca je kipela proti nebu . . .

«Pokrepčajte se, knežna! Potem vas popeljem na vrt. Opoldne pa vas graščak hoče imeti pri obedu,» pozdravi Tekla Svetoslavo.

Ta je bila potrebna zajutreka in slastno je izpila šalico mleka.

«Kje pa je moj „cici“, moj škorec?» vpraša najprvo Svetka deklo.

«Aha, škorec! Ta leta po dvorišču in venomer poje taisto pesem.»

«In kako poje?»

«Sladka so usta, če sem prav razumela?»

Svetki se nehote razjasni obraz in skoro da jo je posilil smeh, ko sliši, kako je prestavila dekla češke besede na slovenski jezik.

«Prosim te lepo, pelji me na dvorišče, da vidim svojega ljubljenca.»

In Tekla popelje Svetko na dvorišče. Zbegani tiček takoj spozna po glasu svojo gospodárico in prileti v njeno naročje.

Svetoslava pa je odšla na vrt in se izprehajala po stezah, igraje se s škorcem in premišljuječ svojo usodo.

«Knežna Svetoslava! Ti se dolgočasiš, kakor vidim,» nagovori jetnico mlad človek v viteški opravi.

«Oh, zakaj ste me ujeli? Kaj sem vam naredila hudega?»

«Ti ničesar, knežna! Zato ti tudi nihče ni izkrivil lasu. Ali tvoj hlapec, ta je naš smrtni sovražnik in zato smo ga ujeli. Tebe pa imamo radi in lahko ostaneš pri nas, dokler hočeš. Ničesar ne boš pogrešala in poželi, kar hočeš, pa se ti zgodi. Samo iz gradu te ne izpustimo.»

«In zakaj ne?»

«Tvojega hlapca gospodar je tudi naš sovražnik. Ako Kocel našteje 300 cekinov za tvojo osebo, pa te izpustimo.»

«Zgodilo se bode, sama jih prinesem, ako treba, samo izpustite me!»

«To ni tako lahko, Svetoslava! Nanesla pa bo prilika in, kadar ta pride, takrat boš smela oditi. To pa ni tako blizu in jaz sem prepričan, da se ti privadiš pri nas in 300 cekinov ne bo treba šteti.»

Svetoslava umolkne, vitez pa zavije v grad.

Po vrtu je tavalala jetnica, premišljevala je in neprijetne slutnje so morale njeno dušo . . .

Pri obedu je okusila Svetka vse prijetnosti grajske gospôde, ali njeno srce je ostalo prazno, trdo, okamenelo in njeno dušo je trla neprodirna slutnja . . . Rada bi bila govorila z Žiznecem, pa se ji ni dovolilo. Do gospôde pa je ostala mrzla, tudi grajska gospa in grajske gospodične niso mogle prestvariti njenega srca . . .

Žiznečeva beseda: »Upanje je naša tolažba!« ji je bodrila spomin, ji je utrjevala voljo in lajšala rane neutešljivega srca . . .

Oproda grofa Kocela pa je tičal v globoki ječi in enkrat vsak dan mu je grajski kuhar po vrvi podajal hrupa, da ni umrl lakote. Pod njim pa se je penila Sava, ki je prihajala po dotoku iz struge, in če je bil Žiznec žejen, si je s periščem zajemal vodo skozi železno mrežo.

Žiznec je premišljeval svojo usodo, pa vedno je mislil, da se bo mogel rešiti iz ječe. Z nohti in gumbi od hlač je drsal dannadan po železni mreži, da bi jo prepilil. Ali minul je dan za dnevom, minul mesec za mesecem, Žiznec je izrabil nohte, izrabil gumbe, pa mreža še ni bila prepiljena.

In če iztrga mrežo in se spusti v vodo? Ali je gotov, da ima dotok ob strugi prost izhod? Ali ni morda tam železna mreža? Ali se bo mogel vrniti po vodi? Ali ga ne dohiti gotova smrt v vodi? Otožne misli so se pollaščale vedno

srčnega oprode, pa vselej jih je pregnal z upom tolažbe. Molil je, vdan v božjo voljo, in krpal kamenčke iz debelih kvadrov, ki so obdajali ječo. S kamenčki pa je drsal po železni mreži in pilil železo. Spominjal se je Svetke na vrhu in premišljeval, kaj dela.

Tako so tekli dnevi v molitvi in delu staremu Žiznecu, Svetoslava pa je zahajala najrajši konec vrta, odkoder je bil lep razgled po ravnini na desno in levo. Na desno je zrla na koroške hribe, na levo pa se je naslanjala mala brežina, koder je kmet Kucnar obdelaval zemljo. Kravice so se pasle po bregu, voli so orali po vrhu, čreda ovâc se je gnetla v melinah, Kucnar pa je s svojo družino zapovedoval, delal in počival. Mladi Kucnar je rad stikal po gori za tiči in zverjadjo; kar se mu primeri, ko nekoč pobira tiče raz limance, da se oglasi med drugimi tiči škorec: Svetka, má uctá! Brž ga prime in dene v gajbico. Ker se je škorec hitro udomačil, izpusti ga mladi Kucnar, da je prosto letal po hiši. Pa škorec je le prekmalu zapazil priprto okence in je sfrčal na plan.

Svetoslava pa je zopet gledala svojega pogrešanega prijatelja.

Vendar pa škorec ni pozabil Kucnarjeve hiše in je še večkrat zletel pogledat, če je zanj kaj dobrega pripravljenega.

Nekoč pa se primeri, da škorec prinese na vratu malo škatljico. V škatljici pa je bilo na papirju zapisano tole: «Loški oskrbnik želi izvedeti ime jetnikovo.»

Svetoslavi se je zalesketala solza v očesu, solza nepričakovanega veselja. Z iglo nabode hrastovo pero s temile črkami: «Svetoslava, hči češkega kneza Spitigneva». In škorec je zopet zletel s škatljico čez grajsko zidovje.

Kucnar je bil na obisku pri oskrbniku loške graščine in mu pripovedoval o izučenem škorcju. Oskrbnik je takoj slutil, da mora biti škorec last kakega jetnika, pa je poizkusil po škorcju izvedeti za ime jetnikovo.

Oskrbniku se je poizkus popolnoma posrečil in je takoj poslal svojega sela k Ortenburškemu grofu v Kranj, da reši ujeto knežno.

Seveda ni šlo gladko. Grof Oton Ortenburški, se je ošabno zadrl nad selom loškega oskrbnika in ni hotel ničesar vedeti o ujeti knežni. Znano je bilo že po sosednjih graščinah, da ima roparski vitez Fric, brat grofa Kranjskega, češko knežno zaprto v svojem gradu, ali Fric ni hotel slišati ničesar o ti novici. Pač pa je slutil, da ima zopet njegov sosed Kucnar vmes svojo roko, in knežna odtistihdob ni smela več zahajati na vrl.

VI.

Rešitev.

Zofija, vdova umrlega mejnega grofa Kranjskega Henrika, je nemirno hodila po Blejskem gradu in premišljevala, kako bi rešila češko knežno iz zapora? Dolgo časa ni bilo nobenega sluha o Svetoslavi in njenem oprodi, le med ljudmi je nastala govorica, da biva v Stražiškem gradu nad Kosarepom zakleta deklica, dokler ne pride rdečelasi fant, ki jo reši z gotovim rekom. Kar pride sel iz loške graščine in naznani vest, da biva deklica, ki jo je grofica Zofija brezuspešno iskala, v Stražiškem gradu. Blejska grofica je sporočila takoj varuhu svojih otrok, mejnemu grofu Markartu, in cesarskemu grofu Kocelu, kje biva izgubljena deklica Svetka. Sporočila je tudi svojemu zavezniku Ostrovrhariju na sedanji Šmarni Gori, da pride pomagat reševati ujeto češko knežno.

Četa se je hitro sestavila. Grofica Zofija pokliče svojega dvorjana, plemenitega kmeta Nepokora, ki je imel svoj dvor pod Blejskim gradom. Nepokor hitro pozove svoje sosede, da se pripravijo na boj. Pridružil se mu je svobodni Prисnoslav, njegov sosed, pa tudi osvobodjena kmeta Trebinja in Vojnoslav sta mu prepustila svoje hlapce.

Tretji dan pa je še mladi Kocelin v spremstvu benediktinca Svetobora pripeljal čez Ljubelj četo Markartovih in Kocelovih vojakov.

Poveljnik Nepokor je prihajal od Bleda dol, po Sorskem polju pa je vodil svoje hlapce junaški Ostrovrhar.

Od treh stranij obležejo Kranj. Kocelin je prihajal od Naklega, Ostrovrhar se je postavil ob reki Kokri, blejski Nepokor pa je prihitel za Savo doli.

Ni bilo boja. Grof Oto se je udal, opazivši, da je zaprt od treh stranij in nepričakovano. Vse drugače je bilo s Fricem Ortenburškim. Ta roparski vitez se je zaprl v svoj grad in se junaško branil s svojimi hlapci.

Knežna Svetoslava je stala na grajskem stolpu s svojo deklo in gledala skozi lino prihajajoče napadalce. Videla je na čelu Kocelina svitlo viteško opravo, videla svojega brata Svetka na penečem se vrancu, srce ji je utripalo in veselje se je mešalo z bojaznijo, da se napad ne posreči.

Pušice so začele žvižgati v grad. Svetki je prihajalo slabo in Tekla ji je močila čelo z mrzlo vodicco.

Tam za grajskim vrtnim zidom je Ostrovrhar ukazal pristaviti lestvico. Prvi hlapec pomoli glavo čez zid. Ali glava je odletela na vrt, truplo

pa se zvalí nazaj med napadalce. Pristavijo drugo lestvico. Dva hlapca se podasta vrh zidu, eden omahne, zadet od pušice, drugi se brani s ščitom. A takoj jih je cela vrsta na zidu. Poskačejo drug za drugim na vrt, kmalu je Ostrovrhar z vso četo pred grajskimi vrtnimi vrati.

Pa tudi Kocelin z Nepokornim preplava Savo in se postavi s svojo četo pred gradom. Pušice lete z grada na lesene ščite, kakor bi deževalo. Nepokor razbija s svojimi hlapci železna vrata, dokler jih ne razbije s težkimi kladvi.

Stražiški vitez uvidi, da se ne bo mogel več dolgo braniti. Zato brž steče v stolp, prinese na rokah onemoglo knežno in jo pokaže z balkona.

«Kakor hitro ne odnehate in ne dovolite, da mirno odidemo, vržem knežno na vaša kopja . . .

Kocelin se prestraši, Svetko toliko, da ni omahnil s konja. Napadalci prenehajo napadati.

«Svetka!» začuje se glas iz čete. Svetka izpregleda, pa moči ni bilo, da bi zaklicala.

V tem, ko je nastalo to premirje, in je Tekla držala ubogo deklico na balkonu, je že grajski vitez s svojimi hlapci ubežal po skrivnem, podzemeljskem rovu na plan in v nepristopni gozd.

Četa Kocelinova je še čakala pred gradom in si ni upala vlomiti v grad.

Ali Ostrovrhar je v tem že od vrtne strani vlomil v grad in iskal graščaka. Pa ni bilo nikogar več, samo ženske in otroci so se tresli pred orjaškim Ostrovrharjem in prosili milosti.

Tam dol iz globoke ječe pa se je čul klic starega Žizneca. Hitro spusti eden izmed hlapcev vrv v ječo in kmalu se prikaže na svitlo izstradani obraz jetnikov.

Kocelin pa zagleda na balkonu postavo Ostrovrharjevo — — —

Takoj se odpro grajska vrata in četa Kocelinova koraka v grad — — —

Na mehko posteljo polože knežno Svetoslavo, ki se je kmalu opomogla, pa tudi oslabei Žiznec se je naglo okrepil . . .

Junaški zmagovalci so zasedli dolge mize v grajski obednici. Domače ženske so morale kuhati in streči, Svetoslava je pripovedovala svoje dogodke in zdravi «cici» je pozdravljal zbrane junake.

«Nezdravja mi, če bom še kdaj mlade knežne spremljal po svetu! Možje smo za po svetu, ženske pa naj doma kuhajo in varujejo otroke.»

In Svetoslava ni zamerila staremu Žiznecu teh besedij. Zapretila mu je z drobnim prstom, škorec pa je pritrdil izkušenemu borcu in klical slovenski: «Sladka so tvoja usta!»

Ríbjí tat.

(„Vrtec“, 1886.)

Čarobna je naša reka o poletni noči!

Urni valovi se pode po širni strugi in nosijo tajna naročila šumeči Savi. Spotoma poljubljajo bele kamene in objemajo prstene skale, prehitevajo drug drugega in si šepečejo sladke besede. Tudi vodna rusalka se pokaže časih nad prožnim površjem in naglo izgine — to je bistra postrv, ki se je zagnala izpod vode za plešočo mušico. Povodni mož se ziblje nad vodnim zrcalom — to je hlod, ki ga je odnesla poželjiva reka tam izza sivega Grintovca. — Čuje se žuborenje in šumenje valov — to je veseli smeh povodnih vil. Čuje se ploskanje in zagajanje valov ob skalnate čeri — to je plavanje povodnega moža. Ob reki pa stražijo nočindan zelene jelše, žolte vrbe in prožno protje ter se zato smejo gledati v čistem vodnem zrcalu. Nebo pa je ogrnilo svoj modro-sivkasti plašč s svetlimi pikami in iz plašča gleda samo okroglo, polno, blede obličje njegovo ter se zrcali na vodenem površju.

Tupatam se zoži širna reka v ozko strugo in prej tako urni valovi se zibljejo počasi po zelenih globelih. Eno stran meji travnato bregovje, drugo pa navpik štrleče visoke pečine

Ob vodi je steza in izza grmovja vede druga steza navkreber na vrh ilnatih pečin.

Na stezi pri tolmunu stoji človeška postava. Dolgo palico drži nad vodo, stopa počasi kakih deset korakov ob vodi navzdol ter se vrača zopet na staro mesto, kjer stoji na tleh posodica in dve postrvi se premetujeta v njej. Male, drobne oči švigajo mlademu ribiču vedno naokrog, kakor bi se bal, da ga zdajinzdaj kdo zagrabi za roko. Svetli mesec nam ne zavida, da si ga ogledamo natančneje. Mlad je še, komaj kakih petnajst let bi mu primerili. Telo mu pokrivajo prtene hlače, zavihane do stegen in hodnična srajca, ki je že davno dala modro polo svojemu gospodarju. Za pokrivalo so mu obilni, na vse strani štrleči črni lasje. Lepo, malo blede obličje s črnimi mačjimi očmi pa izrazuje nekaj tajnega in zlobnega. Urno premiče svoji ogoreli nogi ob tolmunu in vidi se, da mu je malokdo kos v tekanju. Ko tako hodi gorindol ob vodi ter se noče ujeti nobena postrv več na trnek, zagrabi ga jeza, da začne napol glasno godrnjati. Ali v hipu se spomni, da ni varen pred ribičem in zopet obmolkne. Kar potegne tretjo postrv izza rjave skale. V istem trenutku pa zašumi tudi nekaj za grmovjem. Pazna ušesa ribjega tatu ne preslišijo tega šumenja. Plaho se ozre okrog, sluteč precej, da mu tukaj ni dobro biti.

Da bi skočil v tolmun in ga preplaval, ni mogoče, ker se vzdiguje onstran navpična skalnata steza. Po stezi tudi ni mogoče uteči, kër bi se srečal na jedni strani z ribičem, a na drugi bi prišel ravno pred ribičevo hišo. Ko mi to premišljujemo, premislil si je ribji tatek že davno in teče po stezi, ki drži na vrh pečin. Ribič — ta je šumel v grmovju — steče za njim. Ribič je prazen, samo nekaj oklešek drži v roki. Deček pa ima v jedni roki posodico, v drugi pa palico s trnekom. Že ga drži ribič za dolgo palico. Deček odtrga hitro trnek in mu izpusti palico. Kmalu bodeta na vrhu. Deček premišljuje, kaj bi storil. Ako teče v vas, dobe ga gotovo — drugam pa ne more; kvečjemu, ako poskoči raz visoko pečino v reko in zleze malo nižje onstran na breg. Malo da nista že vkup. «Ne bodeš kaše pihal!» zavpije še ribji tat in — izginil je s posodico vred.

Močno zavihten oklešek zasvrči raz pečino nad njegovo glavo, a ni ga zadel; hitrejši je bil kakor oklešek. Hudo se vznemiri mirna voda, debele kaplje leté na sežnje visoko in široko, plavalca objemajo vznemirjeni valovi, a valove objema tudi plavalec, urno rezoč s koščenima rokama nepokojno vodo, ki ga vleče na dno zaradi teže mokre obleke. Sreča — struga ni posebno široka in drzni plavalec zauka na

zelenem bregu. Bisernate kaplje mu teko po črnih laseh, ki jih je počesala voda — menda zoper njegovo voljo. Telesa se mu tesno prijema mokra srajca, ki se ga drži, kakor bi bila sešita na njem, po nogah mu pa curlja voda, bliščeč se v mesečni svetlobi. Na desni roki ima rdečo liso, najbrž se je oprasnil ob kakem skalnatem robu. Posodico drži še v roki, a rib ni več v njej. Jezno se otrese, kakor kak pes, kadar pride iz vode, če si ga po sili zagnal vanjo; potem se obrne in izgine kmalu v bližnjem jelševju . . .

Samo porogljiv «ha-ha! se je začul še časih iz jelševja, ribič pa je odšel že prej, godrnjaje samemu sebi: «Pa bodem pihal kašo, pa jo bodem!» . . .

Na koncu vasi — kakor je že to navadno — je stala lesena, s slamo krita koč. Stanovala sta v njej oče in mati, ki sta imela sina edinca. Pri hiši se je reklo pri Uzametovih, sinu pa je bilo ime Cene. Imeli so malo, delali malo, a živeli so dobro. Star pregovor pravi, da jabolko ne pade daleč od drevesa, a o Cenetu bi se lahko reklo, da še niti padel ni raz drevo, četudi je bil «zrel» že jako zgodaj. Delal ni rad, dasi je imel že svojih petnajst na plečih — pa saj ga tudi nista silila roditelja, ker sta ravnotako dobro živela. Postopali so navadno od jutra do večera, a zvečer pa se je šele začelo vsakdanje delo pri

Uzametovih. Zato se ni čuditi, da je bil Cene pravi sad in povsem «zrel». Lov na ribe pa je bilo njegovo največje veselje. In ujel jih je dosti, časih celo toliko, da jih je prodajal. Kajpada je lovil tudi ribič njega ali ujel ga ni nikdar, dasi mu je časih huda predla. Toda Cene je bil poln vseh muh in izvil jo je vselej, če so mu še bolj stopali na prste. Enkrat pa vendar ni mogel uiti, četudi ga ni ujel ribič; ujel ga je pa tisti, kateri sicer dolgo lovi, časih jako dolgo, toda kadar koga ujame, po njem je; nikdar več mu ne uide — — —

Divja pa je naša reka o jesenski noči!

Nežni valčki so postali razburkani valovi in prozorno, stekleno valovje se je izpremenilo v rjavo, kopičeče se gorovje. Silno se zaganjajo kipeči valovi v temne čeri, izpodjedajo štrleče skale in bljujejo iz sebe vodene plasti, ki pluskajo na raztrgano obrežje in drče nazaj v strugo, kakor bi se trgali gorski plazovi. Bijo in tepo se med seboj — brat proti bratu — menda pač ne za hlode, trske in žaganje, kar so pripodili izza visokega snežnika. Jelše in vrbe pretakajo debele solze gostega dežja, ki prši in neti še hujše ljuti boj med strastnimi valovi. Nebo pa se je zavilo popolnoma v sivo-temni plašč, ki je našit s čarobnimi podobami, menjajočimi se vsak hip. Kar nič se ne vidi iz temnega plašča, samo

ognjene oči se pokažejo semtertja ter mečejo blisk na snežne vrhove krožečih gorâ. Izpod širnega plašča pa se čuje zamolklo golčanje in godrnjanje velikega neba tolikokrat, kolikorkrat pogleda z blisk bljuvajočim očesom na ošabni vrh visokega snežnika.

Na stezi pri tolmunu stoji zopet človeška postava. Dolgo palico drži nad vodo in mala posodica mu visi ob pasu. Na tla bi je nocoj pač ne mogel postaviti, kajti odnesla bi jo voda, ki stoji čez stezo za ped visoko. Mraz mu je, mlademu ribiču, dasi je nocoj bolje oblečen. Oprezen pa ni, saj nocoj se mu ni bati nikogar, čeprav bi lovil vso noč. Lov pa je dober, posoda mu je malone polna postrvi. Še nekaj časa brodi po vodi, potlej odveže motvoz in trnek, palico pa zažene v reko. Vesel dobre lovi, stopa brezskrbno po stezi navzgor. Polzka je nocoj pot in dež lije nanjo kakor iz lijaka. On pa se ne zmeni za vse to in celo žvižgati se mu poljubi, saj ga tako nihče ne čuje nocoj. Vsak je najraje pod streho ob takem času. Ko pride na vrh steze, zabrlizga na prste, da se je čulo tja v vas in še dalje. Še dvakrat je mislil zabrlizgati, — a že ni utegnil. Človeška postava skoči proti njemu in zakriči: »Stoj! zdajle sva pa skupaj» . . . Samo besede: »pa še nisva!» . . . prileté na ribičevo uho, ribjega tatu pa ne vidi več. Le nekako tak

šum se začuje, kakor bi kdo poskočil z vso silo v globoko vodo, potlej pa je vse tiho.

Samo bobnenje valov žene naprej svoj enakomerni tok, in šumenje gostega dežja moti ponočno tišino . . .

Ribič na pečini čaka še nekaj časa, kdaj začuje vriskanje smelega plavalca z one strani deroče reke, ali nocoj ga ni slišal. »Najbrž se mu nocoj ne ljubi vriskati,« misli si in odide domov . . .

Čez dva dni, ko je dež nekoliko ponehal in se je reka malo plegla, dobili so ljudje, nabiraje drva, ki jih je reka prinesla s seboj, mrtvega dečka, ležečega na produ za nekim grmovjem. Komaj so ga spoznali — Uzametovega Ceneta, tako zelo so ga objedle ribe — ribjega tatu.

oo

Osveta v zarji krščanske svobode.

„Slovenec“ oktobra 1912.

Albanski baši-bozuk (turški rokovnjač) je udril v koč na meji črnogorski in pobral vse . . . Golobanka je morala sama svoje blago nesti čez mejo krutemu Turčinu in njeni sinek Marko je moral gnati drobnico . . .

Prazno je ostalo vse . . . Prazna koč, prazen hlev, prazna kuhinja, prazna kašča . . . Črnogorka

sama je ostala s svojim sinom za kočo na skalnatem parobku in zrla proti severu, kdaj se vrne njen mož. Ta je služil svoj kruh kot delavec pri zgradbi nove železnice na Kranjskem. Kar počí glas, da črnogorski kralj napoveduje vojno stoletnemu sovražniku, krutemu Turku. Tudi Golobana so pozvali v vojnike. Ta se takoj poda v domovino . . . Prime puško, prime sabljo in hajd pod zastavo generala Boskovića!

Gnev se mu je kuhal v duši, ko najde v prazni koči izstradano ženo in lačnega sinčka, srd mu je polnil srce, ko sliši o turškem roparju, ki mu je pobral vse, kar je hranila njegova streha . . .

«Ostani zdrava, golobica moja, dokler se ne vrnem. Osvetiti bočem Turčina,» se poslavlja Goloban od svoje žene.

«Le pojdi, Golobane moj, kamor ti veli sreča domovine! Osveti se, a ne osveti se Albanu krščanu, osveti se Albanu mohamedanu!»

«Onamo, za brda ona, da vidim Prizren,»

«Onamo, da pokoj nači ću duši,» odgovarja Črnogorec na pol pojoč narodno otačbenico. Junaška žena ga poljubi in zakliče:

«Srečno se vojskuj, zdrav se vrni!»

«Vrnem se, golobica moja,» odgovarja odhajajoči junak, «vrnem se, ali živ, ali mrtev! In če se ne vrnem, ljubi moj sinko, daj mi ročico, da se osvetiš, da se maščuješ nad smrtjo svojega očeta.»

«Oče, osvetim se, ko mi le puško dajo v roko,» odgovarja sinek in stiska očetu desnico.

Ta pa nadaljuje:

«Petsto let je od tega, kar je moj praded pribežal s Kosovega polja v te naše gore, petsto let se že maščujemo, pa ni še prišel čas svobode! Ali danes pa se oziram na albanske planine in zdi se mi, da prihaja zvezda od vzhoda, zvezda Odrešenikova, ki nas povede v dolino in izvojuje svobodo . . . Naš praded Goloban je bil sluga kraljeviča Marka in on je dobro vedel, kdaj napoči solnce svobode, kdaj se osveti kralj Lazar za Kosovo polje . . .»

Poslovila se je trojica Pod gorico,

„U planini suharikovini,
gdje no nigdje kapi vode nema,“

poslovila se je, pa brez solza. Dolžnost do domovine je zatrla vsako solzo v očeh junaške rodbine.

Goloban pa je nosil puško in svetlo sabljo.

Vstrajno je prodirala četa generala Boskovića proti Dēčiću. Turki so se dobro zavarovali in hladno spuščali svinčene kroglice v četo črnogorsko. Ali junak ne odneha, četudi pade, pade častno za «krst častni in svobodu zlatu». Padali so junaki, kakor snopovi, plezaje po strmih pečinah nepristopne trdnjave. Pa se niso ustrašili, niso odnehali. Sam mladi general je korakal na

čelu svoji četi in se ni umikal sovražnim kroglijam, ki so se usule liki dež na glave napadalcev. Veliko bol je nosil mladi Bosković v svojem srcu, saj mu je oče umrl nesrečne smrti tik pred vojno. Ali junak je zatrl to bol in ljubezen do očetnjave ga je gnala v bajonete sovragove.

Že se ruši trdnjava. Prebivalci po Dēčiču nemirno švigajo semintja in se skrivajo, turški vojaki pa se bore obupno. Goloban stoji za visoko skalnato steno in proži petelina. Kolikorkrat sproži, pade Turek in se zavalj po skalnati steni navzdol . . . Bal se je zvesti vojak za svojega generala in ga je zakrival s svojim hrbtom. Vrste v četi pa so bile tako razredčene . . . Goloban strelja. Osmič je že sprožil puško — zadel je vselej. — Ko pa devetič ustreli, devetič zadene, zapazi svojega poveljnika, ki je krvavel za skalnato pečino in pritiskal prst na rano. Junaku na straži se je tisti hip srce napolnilo s sočutjem in nepaznostjo. Že je sovražna kroglja zabrnela za skalo in zadela Golobana v desno koleno. Junak se zgane, sklone, život se mu prevaga in, predno se je opomogel, že zdrkne po skalnati steni navzdol . . . Spotoma je zadel ob ranjena trupla Turčinov, ki so se ž njim vred pogreznili v dolino. Goloban je ležal na tleh pod mrtvimi in mrtvo ranjenimi trupli svojih sovražnikov . . . Poizkušal je, da bi se osvobodil, da bi se pobral,

pa ni šlo. Preveč mu je rana izkrvavela in moči so ga zapuščale . . . Mislil je na svojega generala, mislil, kako bi mu pomagal? Pa zavest ga je zapustila in Goloban je obmiroval, pokopan pod turškimi glavami . . .

Solnce je zasijalo tretji dan prijazno, toplo. Črnogorci so trdnjavico oblegli in zajeli, generala Boskovića so odnesli v bolnico, pa tudi Golobana so iskali in našli. Izpod turških mrtvecev ga izkopljejo in dvignejo . . . Še je bilo življenje v njem . . . Polože ga v nosilnico . . . Oči se mu odpró, pa so že steklenele . . . Kapljice krvi so se še pretakale po njegovih žilah in vodenele.

«Skrbi, kralj, za ženo! Sinko, osveti se!»

To so bile zadnje besede junakove. Zatisnil je oči za vselej, ko so ga nesli proti domu. Solnce je plavalo na nebu, plavalo in se jelo skrivati za Škaderskim jezerom. Kakor bi vse jezero zažarelo, kakor bi ogenj prodril izza jezerske površine in bruhtil hipoma z vso silo na beli dan, bruhtil na dolgo in široko, kolikor oči poneso. Goloban je še enkrat dvignil vejice na svojih očeh in zagledal večerno zarjo v daljavi — pa se je duša poslovila od njegovega telesa . . .

«Evo ti, brate, zarjo večerno! Kakor bi Škader gorel!» vsklikne Črnogorec svojemu tovarišu, s katerim je nosil nosilnico.

Tam «za planino — suharikovino». Pod gorico pa je stala žena, gledala večerno zarjo in slutnje nežnega ženskega srca so ji narekovale besede:

«Sinko! Evo ti večernice! Pa to ni samo zarja nebeška, to mora biti tudi pozemeljski ogenj! Naši junaki so najbrž zažgali mesto in zato taka zarja!»

«Kje neki je zdaj naš oča?»

«Bogve, sinko!»

Izprevod z nosilnico se je počasi premikal pod goro.

Tam izza grmiča pa je tožno odmevala pesem pastirice:

„Al mu sablja pofaliti neče,
nego s'ječe do devet Turaka,
devet' Turak', a i deset konja,
sam ostade jedno mlado momče,
mlado momče, jedini od majke.“

Nosilnica je obstala pred kočo . . .

Golobanka vzame v naročje mrtvo truplo svojega moža in ga poljubi, sinku pa govori:

«Sinko, evo ti očeta! Devet Turčinov je postrelil, predno je padel sam za domovino. Rasi brzo, pa se osveti!» Marko pa stoji molče ob truplu svojega očeta, srce mu pretresa neutešljiva bol — bol brez tolažbe . . .

Prazno, vse prazno, opustošeno . . .

Mladi general Bosković pa ječi v bolnici Podgorice in zre skozi okno na nebo, ki se je

zavilo v tanko meglico . . . Prebudil se je iz
težkega sna in jezik mu je šepetal pesmico :

„Golubane, moja vjerna slugo,
malo trenih, čudan sanak usnih,
čudan sanak, a u čudan časak,
dje se pramen megle zapodjede,
tam od Škadra grada bijeloga,
pak se savi okol Taraboša :
u toj magli Mustafa o paša.
Oni pohara moje b'jele dvore,
Sve pohara i ognjem popali — — —“

Vse prazno, vse opustošeno, goreča zarja se
je izpremenila v temno meglo . . . Danzadnevom
mineva, Golobanka pa čaka novic z bojišča.

«Zvezda od vzhoda, zvezda Odrešenikova
prihaja od vzhoda,» je rekel Goloban, odhajajoč
na vojsko, «in ta zvezda se že svita, tam od
Carigrada se blišči v prečudni svetlobi,» je
govorila Črnogorka svojemu sinu.

V podgoriški bolnici pa je še celil rane
general Bosković. Ali čudne sanje «u čudan
časak» so preminule, megla od mesta Škadra je
prešla, Taraboš se je svetil v zlatih križih in
mladi general se je spomnil zvestega junaka, ki
je padel pri Dēčiću v boju za domovino. Spomin
mu je polagal na jezik nadaljevanje pesmi :

„Veli njemu sluga Golubane :
a ne boj se, Boskoviću mladi,
dobar junak dobar san usnio :
san je laž, a Bog je istina.“

Zamolkel bojni glas zveni po Balkanu, prazni so ostali stanovi in dvorovi, opustošena je zemlja, vpepeljeni domovi, junak pri junaku leži na bojnem polju, toda iz pogorelih mošej, iz vpepeljenih koč se dviga zastava zmage, iz mrtvih trupelj se poraja zaželjena in zadobljena svoboda, vse izkušnje in vse žrtve se pozabijo, saj mrkne mesec po tolikih stoletjih, saj zasiže solnce krščanske svobode — — —

«Mjesec zadje, a sunce izadje.»

oo

V meglí.

(„Vrtec“, 1887.)

Velika megla se je vlačila tistega večera po ulicah našega mesta. Gosta je bila, da bi jo bil lahko prijel, in zavila je vse mesto v svoj debeli plašč. Kamor si pogledal, nisi videl drugega, nego z meglo napojeni zrak, in če si slišal, da hodijo ljudje po ulicah, videl jih vendar nisi, ako se ni kdo slučajno váte zaletel. Pohajaš po ulicah, čuješ ropotanje voz in peketanje kopit, slušaš govorico in smeh, ječanje in jok, svetlica jo se luči od daleč kakor veše, ne zreš ne hiše, ne človeka — otožna taka hoja.

V zapuščenih ulicah na pragu sive hiše se pokaže človek. Že po postavi se mu pozna, da

je še mlad. Glavo mu pokriva nekaj takega, kar imenujemo klobuk, in spredaj mu visi črez pas obilen zastor, ki je imel svoje mlade dni višnjevo barvo. Telo mu odeva sama srajca, kateri je zob časa oglodal prvotno beloto, in podplatov njegovih se drži nekaj krevsam podobnega. Sploh kaže njegova zunanjost, da ni poseben sovražnik mraza in zime. Levo roko drži v nedrih, v desni pa ima dvojico novih črevljev. Bistro pogleda po dolgih ulicah gorindol, potem pa izgine v sivi megli. Nekaj trenutkov padajo še plinovi žarki raz ulično svetilko, potem pa se skrije popolnoma v gosti megli. Počasi stopa in oprezno, kakor bi se mu nikamor ne mudilo. Kmalu zapusti te ulice in gre skozi druge še ožje ulice, katerih niti motna svetilka ni razsvetljevala. Grobna tišina se je spajala s sivo meglo okoli črevljarskega učenca — zvedavi čitatelj ga je že tako uganil — kakor da bi ne bilo nobenega stanovalca v teh mračnih ulicah.

Naenkrat se ustavi deček s črevlji. Levo roko potegne iz nedrij in položi na uhlje. Pazno vleče nekaj časa na ušesa, zdi se mu, kakor bi slišal v bližini človeške glasove. A ker že ničesar ne čuje, hoče dalje. V istem hipu pa zasliši v bližini neznan človeški glas. Mirno stoji na mestu, kakor bi okamenel, niti dihati si ne upa. Toliko bolje pa nateza svoj sluh in na licu se

mu bere nenavadna zvedavost. Čim bolje posluša, tem bolje se mu večajo male oči in širi podolgasto obličje. Naposled se mu zategnejo usta celo v porogljiv nasmeh — — —

V bližini pa sta govorila dva človeka. In deček je vjel v meglenih valovih tele popolne besede:

«Tedaj točno ob dveh! Potem pa odrineva.»

«Samo to glej, da gotovo prideš! Ne bode slabo novo leto, ha, ha!»

Izgovorivša te besede in poslovivša se, odideta neznana menilca narazen. Eden je šel isto pot po ulicah naprej kakor Grogec — tako je bilo ime mlademu črevljarčku — a drugi je imel srečati dečka. Ali ni ga videl, niti slišal Grogca, ki je stal ob kraju ulic kakor sveča pri miru, preveč je bil zamišljen v svoje načrte. Nekoliko ga je ovirala gosta megla, kateri je bil danes Grogec posebno hvaležen. Ko odide zamišljeni srečalec, gre deček svojo pot dalje. Pač bi bil rad šel za enim ali drugim, da bi videl, kam bode izginil, ali upal si ni. Vesel je bil tega, kar je slišal.

Iz povedanih besedi, katere je slišal, res ni mogel mnogo ukrepati, pač pa iz neke besede, ki jo je vjel nekolikokrat med njiju pogovorom. Dasi je poslušal dalje časa neznanca, čul je vendarle posamične razkosane besede, med

katerimi je bila tudi beseda: «Davčar». In bistro-umna glavica ubogega črevljarčka je prišla do tega, da bi utegnila biti neznana človeka — tatova.

Ko stopa tako premišljeva je po ulicah, jasne se mu boljbolj zamotane misli in prišedši do hiše, kamor je bil namenjen, sestavil si je že popoln načrt o tem svojem raziskavanju. Hitro odda črevlje, katere je prinesel neki družini, in teče domov, rezoč debele plasti goste megle.

Grogec se je učil za črevljarja v mestu. Doma je bil daleč tam gori v hribih in ker je imel še mnogo bratov in sestrâ, poslali so njega po posredovanju nekega dijaka v mesto, učiti se črevljarskega obrta. «Vse je dobro, kar se človek nauči!» dejali so oče Grogu, ko je odhajal od doma. In deček si ni dal dvakrat reči. Z največjim junaštvom je krenil poznega jesenskega dne z nekim dijakom iz tistega kraja v mesto. Črevljar Žbičar ga je vzel za učenca, da se pri njem izuči črevljarstva.

Vrnivši se domov, pokliče Grogec nastavnika (mojstra) v postransko sobo, češ, da mu ima nekaj na samem povedati. Gospodar nekako čudno zategne obličje, češ, kaj neki mu ima povedati ta paglavec. Vendar ga radovednost hitro nadvlada, vstane raz črevljarski stol in gre

v bližnjo izbo, kjer mu deček vse natanko pove, kar je videl in slišal.

Gospodarju se je v začetku videlo na licu, kakor da bi pritrjeval Grogčevemu mnenju; v hipu pa se mu napne nagrbančeno čelo, pogleda osorno, h krati pa se pokaže na bledih njegovih ustnicah lahen nasmeh.

«Ej, to ni nič! tebi se je le zdelo, ker si vse preveč črno videl v sivi megli.»

Tako reče naposled učencu, vendar pa mu zabiči, da nima o tem ziniti nikomur niti besedice. In šla sta vsak po svojih opravkih.

Ali nastavnik kar ni mogel nocoj sedeti na malem črevljarskem stolu, dasi je bilo še mnogo dela, kajti nocojšnji večer je sveti večer, zadnji dan starega leta, zatoraj je treba tudi malo poprej ponehati z delom. Venomer mu je rojilo po glavi Grogčevo pripovedovanje. — Naposled nagloma vstane, obleče zimsko suknjo, naroči vajencu potrebne stvari in odide.

Grogcu pa so predle v tem razne misli po mladi razburjeni glavi. Že mu je bilo žal, da se je izpovedal gošpodarju o tistem meglenem dogodku; žal mu je, da ni sam opravil tega, kar je mislil, da bode opravil gospodar. Ko pa gospodar odide, čuti se pa potolaženega v svojem koprnečem srcu. Ni pa imel miru pred svojimi tovariši. Ves čas so ga nadlegovali po odhodu

nastavnikovem, da jim pove, kar je pravil gospodarju. Ali Grogec je ostal mož - beseda; nobenemu ni črnil niti besedice o dogodku na ulicah.

Na velikem mestnem trgu je stalo med drugimi visoko poslopje v trezno - preporodnem slogu. V pritličju se je raztezala velika prodajalnica z veličastnimi izložbami, katere je razsvitljevala čarobna plinova luč. Prvo in drugo nadstropje je krasila dolga vrsta velikih oken in bogato pročelje, v katerem so bile narisane velike črke: «Davčar in drugovi».

Pred to hišo se ustavi črevljar Žbičar. Ne stopi precej v prodajalnico; v razložbi gleda dragocene stvari, kakor bi hotel katero kupiti. Ali ni ga volja danes kupovati. V razložbo zre le kar tako, po glavi pa se mu motajo vse druge stvari. Premišlja, mnogo premišlja, četudi le o eni stvari. Svoj govor si sestavlja v duhu, kako bode govoril. Govoriti pa mora tako, da mu bodo verjeli in da bode zanj pravo. Slednjič obrne svoj pogled od nakopičenih stvari v razložbi, hiti še nekolikokrat v megli po tlaku gorindol, potem pa hajd noter!

Nekako bojazljivo stopi k enemu prodajalcev, ki ga že prehití s svojim pozdravom, povpraševaje ga, kaj želi, in priporočujevaje mu, kaj naj kupi. Ali črevljar vpraša po gospodarju. Prodajalec mu

reče, da je gospod v svojem stanovanju v prvem nadstropju, ter ga odvede po stopnicah v gospodove sobe.

Ta ga prijazno sprejme, in vpraša, česa želi. In črevljar mu začne pripovedovati, kar mu je povedal malo poprej njegov učenec. Samo imena Grogčevega se je izogibal in namesto njegovega je postavil navadno svoje ime. Ko pa konča, vpraša ga gospod Davčar z vso resnobo, jeli vse to resnično, kar mu je pripovedoval. In črevljar potrdi ter pove svoje ime in stanovanje. Davčar mu še reče pri odhodu: «Ako je ta vest resnična in se uresniči, pričakujte dobrega plačila!»

Žbičar je odšel domov, a ves večer in še pozno v noč ni mogel zatisniti očesa. Preveč ga je skrbelo!

Še vedno se je kopalo mesto v sivi megli, dasi je bilo že precej pozno in vrišč ter šum po mestu je že davno potihnil. Samo ropotanje nikdar neugnanega izvoščekovega voza se je še čulo časih. Ljudje so večinoma plegli in le iz kake zapoznele gostilnice se je še videl sij brleče svetilnice, ki je čakala novega leta.

Ni pa še spal gospod Davčar tiste pozne noči. Na divanu je sedel in mislil, mnogo mislil; a niti svetilnica mu ni gorela nocoj. Čuden mož to! Ni si dal pokoja niti za trenotek in pri naj-

manjšem šumu je šel gledat ali skozi okno na ulico, ali pa pri priprtih vratih na vrt . . .

Dvanajst je že davno odbila ura v zvonikih. In vendar hodita dva človeka po megleni stezi za Davčarjevim vrtom. Dolgo ne ostaneta v megli; kakor dva mačka zlezeta čez visoko ograjo na vrt. Megla ju zakriva tudi na vrtu in dvorišču. V hipu sta na malem hodniku proti vzhodu in začneta odpirati železna vrata. Kako spretna sta v odpiranju, na mah se jima odpre. Ali vedeta se tako plašno, kakor bi bila nepoklicana gosta. Otvorivši vrata toliko, da moreta drug za drugim vstopiti, zmuzata se noter. V istem hipu stopita nepričakovano dva druga človeka z dolgima sabljama ob stégnih izza bližnjih dveri neimenovanega kraja in zaloputneta železna vrata, za katerimi sta izginila neznana prišleca. Dobro ju zapreta in eden oborožencev ostane pri njih, a drugi hiti pri drugih vratih po stopnicah, kjer ga je čakal gospod Davčar . . .

Vse se je zgodilo tako, kakor je pravil črevljar. Zjutraj navsezgodaj že leti Žbičar prašat k Davčarju, ako so vjeli ulomivša tatova? In videl ju je na svoje oči, ko sta ju privela dva redarja zvezana iz hiše in odvedla tja, kamor se taki ljudje spravljajo. Samega veselja se mu je tajalo srce in hitel je pripovedovati ljudem, kako je prišel na sled tatovom. In ljudje so ga hvalili

ter zavidali njegovo srečo. K Davčarju hiti po zasluženno plačilo. Razkladati mu začne še enkrat svojo bistrournost ter pridevati, kar je včeraj pozabil. Pove mu, da je največja zasluga njegova, da so zasačili drzna tatova; pripoveduje mu, koliko bi mu bila tatova lahko pokradla, ko bi jima on ne bil prišel na sled; prepričuje ga, da se je sinoči čudil, ko Grogca tako dolgo ni bilo domov, in da je prišel po dolgem izpraševanju na to, da bi utegnila biti tista dva človeka — tatova. Govoril je, kakor bi Grogec niti ne vedel o tej stvari . . .

Gospod Davčar se mu prav lepo zahvali za izkazano uslugo ter naroči, da naj pošlje dečka po zasluženno plačilo — — —

Črevljar je obračal, Davčar obrnil. Žbičarju ni pomagalo njegovo zavijanje; z dolгим nosom je odšel. Ko ne bi še zmerom neznosna megla ležala po ulicah, videli bi lahko od daleč na njegovem obličju, kako so se barve izpreminjale na njem in kako je pihal v meglo s svojo vročo sapo, kakor bi jo hotel pregnati . . .

In pregnal je meglo. Zimsko solnce je sipalo svoje slabotne žarke po hišah, ko je stopal Grogec v praznični obleki proti Davčarjevi hiši. Dobil je lep dar za novo leto; gospod Davčar mu je dal na izbero: denar ali šolo? — In mladi črevljarček odgovori po kratkem premisleku:

«Čemu mi bode denar, ker nimam kam ž njim, dajte me raje v šolo, da bodem enkrat tak gospod, kakor ste vi.»

In Grogec, črevljarski učenec? — Velik gospod je sedaj, še večji nego je bil gospod Davčar. Nima toliko novcev, ima pa več v glavi in lepo število zaslug.

Vsebina:

	Stran
Sirota	5
Iz starih papirjev	23
Češka knežna	41
Ribji tat	76
Osveta v zarji krščanske svobode	82
V megli	89

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK

00000445331

Ponatis *xx*
ni dovoljen!

